БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1969 ч. АВГУСТ 27 СРЕДА № 201 (8047).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

✦ ✦ ✦

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң мурнакчы механизатору Ондар Очур № 6 бригаданың шөлдеринде тараа культураларын кезип, тывычалап кестирер үлүүн ажыр күүседип турар.

Тыва республиканың бо алдарлыг механизатору дүжүт ажаап алыышкынынга өөрүп мурнаар деп сорулганы салган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

✦ ✦ ✦

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЗЫ

Республикада тараа культураларының ниити бүдүрүлгезиниң 20 хуузун Каа-Хем районну берип турар. Бо дээрге бедик харысалгалыг улуг иш болурун районнуң ажыл-ишчилери, коммунистери ханызы-биле билирлер. Продукция белеткээриниң доктаамал планнары, ону садып алырының өртээн улгаттырганы база күрүнеге пландан ажыр тараа сатканы дээш идиг бериишкин чер ажылын улам ыңай хөгжүдеринге кескү салдарны чедирген.

Районнуң партия организациялары чер ажылының культуразын улам бедидеринче, гектар бүрүзүн чеп ажыглаарынче доктаамал кичээңгейни салып, кадээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-биле ажылды экижиткен. Тараа ажылын хөгжүдериниң айтырыын СЭКП райкомунуң пленумунга, ооң соонда партия эге организацияларынга чугаалажып көрген. Бедик дүжүттү ап турар мурнакчыларның дуржулгазын нептередирин, чер ажылын эртемге үндезилеп чорударын партия организациялары тускай эртемниглерден негеп турар. Сөөлгү ийи-үш чылдарда «Тиилелге», «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» колхозтар, «Бүрен» совхоз чер ажылының культуразын бедидерин элээн бедиткеннер.

СЭКП Төп Комитединиң октябрь Пленумунуң (1968 чыл) шиитпирин күүседир сорулга-биле районнуң тараажылары часкы хову ажылдарын чедиишкинниг доосказ, чайгы ажаалдазын өй-шаанда шынарлыг чорудуп келген. Июнь, июльдуң изиг хүннери тарааның четчип бышарын дүргедеткен. Сиген кезилдези-биле чергелештир тараа ажаап алыышкыны эгелээн.

«1969 чылда дүжүт ажаап алыышкынын болгаш кадээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы чер-черниң партия, совет органнарынга, колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелди өй-шаанда чоруткаш, тарааны болгаш өске-даа продуктуларны күрүнеге садарының планын күүседирин хандырарын дагзып турар. Ажаап алыышкынны шынарлыг чорудары, бүгү тарааны чидириг чокка ажаап алыры— районнуң ажылчы чоннарының, партия, совет болгаш өске-даа хөй нинти организацияларының дайынчы сорулгазы болуп турар.

Ол доктаалды күүседир талазы-биле айтырыгны партия хуралдарынга, механизаторларның чөвүлел хуралынга чугаалашкан. Ажаап алыышкында ажылдап турарларның ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылдарның планын, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинниң база социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, тус-тус партия организацияларынга бадылаан. Ховунуң ажыл-ишчилериниң культурлуг амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглерни ап турар. Хову турлагларында бажыңнарны септеп чугайлаан, чунар-бажыңнар, столовайлар, кызыл-булуңнар ажылдап турар. Ажаап алыышкынның түңнелин беш хонуктап үндүрер. Кескү агитацияны ажыглап, хүн санының кылган ажылдарын демдеглеп турар. Хову бригадаларында партия болгаш партия, комсомолдуң бөлүктерин тургускан. «Тиилелге» колхозта мал чеми белеткээр бригадада партия бөлүүн А. Цветков, хову бригадазында бөлүктү А. Мусихин удуртуп турар.

Бо чылдың эгезинде районнуң ажыл-агыйларының аразында күрүнеге кадээ ажыл-агый продуктуларын дужаарының социалистиг чарыжы калбарган. Продуктуларны бүдүрерин, белеткээрин көвүдедир, оларның бот-өртээн чиигедир, ажыл-агый бүрүзүнүң экономиказын быжыглаар, колхозчуларның болгаш ажылчыннарның материалдыг чаагай чоруун бедидер сорулганы партия организациялары салгаш, оларны боттандырарының тодаргай хемчеглерин ап турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тываның 25 чыл оюн таварыштыр алган социалистиг хүлээлгелерде кол чүүл күрүнеге тараа дужаарын күүседири болур. Бо чылдың каақ чайы тараа культураларының дүжүдүн кудулатса-даа, гектар бүрүзүнден 9—10 центнер дүжүттү ап болурунуң аргазы бар болгаш күрүнеге 15 муң тонна тараа садарын ажыр күүседип болур бис. Чидиригни болдурбазы-биле бүгү-ле комбайннарны таарыштыр кылган, шаңнарны, тараа силадтарын белетээн. «Тиилелге» колхозтуң тараажылары 400 тонна тарааны немей дужаарын хүлээнген. Бо ажыл-агыйда ажаалда техниказын, тараа арыглаар машиналарны, шаңнарны эки белеткээн. Ындыг янзылыг хүлээлгелерни өске-даа ажыл-агыйлар алган.

Ленинчи юбилей бүдүүзүнүң чылында ажыл-ишчилерниң бедик кедурлүүшкүну улам хайныкан. Кадээ ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозарынче бүгү-ле кичээңгей угланган. Тарааны чидириг чокка ажаап алырының, малды хүр кыштагладырының айтырыглары партия, совет органнарының хүн бүрү ажылында кол черни ээлеп турар. Районда «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы», «Бурунгаар», «Коммунизмче орук» ажыл-агыйлар тараа ажаап алыышкынынче кирипкен. Ынчалза-даа ажаалданың, силос салыышкынының баштайгы хүннеринде автомашиналар чедишпейн турар. Кызыл хоорайның автотранспорт бүдүрүлге черлери чогуур санныг автомашиналарны кераэ ёзугаар районче чорударын дүргедедири негеттинип турар.

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери ленинчи юбилейге уткуштур кадээ ажыл-агыйга улуг чедиишкиннерлиг болур дээш шиитпирлиг туржуп турарлар.

Н. ФЕДОРОВ,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

Күрүне шыгжамырынга

Республиканың колхозтары, совхозтары август 26-га чедир күрүне шыгжамырынга 4230 тонна тарааны урган, азы чыл планы 7 хуу күүсеттинген. Эрткен чылын мынчан 3,4 хуу турган.

Районнар талазы-биле алырга: Таңды 1853 тонна, Кызыл хоорай Совединиң совхозтары 1246 тонна, Каа-Хем 518, Улуг-Хем 508 тонна тарааны дужааган.

Совхозтар кол черни ээлеп, тараа садар планын 9,2 хуу күүсеткен. Ооң иштинде «Тиилелге» совхоз 1165 тонналы, «Көк-Тей»—713, «Сукпак»—533, «Межегей»—410 тонналы дужааган.

Улуг-Хемден медээлер

НОГААН МАССА

● «ҮТКА 25 ЧЫЛЫ» совхозтуң Арыскан салбырының кукурузачылары бо чылын 281 га черге кукуруза тараан болгаш гектар бүрүзүнден 150 центнер ногаан массаны алыр деп планнаан. Ам ажаап алыышкынның баштайгы хүннериниң түңнелинден алырга, дүжүт планнаанындан бир катап ажыг — 300 центнер чедип турар.

Кукуруза силостаашкыны хүн ургулчу тулуктеп турар. Тракторист-комбайнер М. Самбуу хүн нормазын доктаамал ажыр күүсетпишаан. Совхозтуң чыл бүрүде силос ажаап алыышкынынга Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезиниң чаңчыл болган дузазы ам база келген. Эш Л. Чимитке удурткан 6 чүък машиналыг автоколонна ногаан массаны силостаар черже уаүктел чок сөөртүп турар. Чамдык чаъс-бораң болу берген хүннерде чолаачылар анаа олурбайн, Арыскан сес чыл школазынга Чадаанадан хөмүр-даш сөөртүп әккеп берип турар.

Н. Баазан.

МУРНАКЧЫ ЗВЕНО

● «Х УЛУГ ХУРАЛ» колхозтуң Кара-Булуң шынаазында № 1 сиген бригадазының эш Б. Седип удурткан звенозу июль эгезинден бээр сиген белеткеп келген. Звенонуң составы колдуунда школачылар. Олар холдуң чепсек-херекселин хөй ажыглап турар. Звено 1413 центнер сигенни сарааттап, алган даалгазын чедиишкинниг күүседип турар.

Колхозтуң баштаар чери бо мурнакчы звенога ийи удаа акша шаңналың тывыскан.

К. Ойдуп-оол.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

● ЖДАНОВ АТТЫГ колхозтуң Тас-Булуң, Улуг-Шыныччаар сиген белеткеп турар бригадазы (бригадири эш Х. Сандүү) 500 тонна сиген белеткээр планын август 21-ге чедир 532 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Планга немей 50 тонналы белеткээр дээн немелде хүлээлге база күүсеттинип турар.

Сигенчилер малга ам-даа хөй чемни белеткээр дээш ажылын ургулчулеп турар.

Сиген белеткели-биле чергелештир комбайннар тараа кезилдезинде база чаржалажы берген. 10 ажыг комбайн 2200 га кызыл-тасты кезип эгелээн болгаш хүн бүрүде кестинген шөл көвүдеп олурар. Шаңда кирген 360 тонналың 130 тонназын күрүнеге дужааган. Ооң-биле күрүнениң план-чагыын колхоз 106 хуу күүсеткен.

Н. Сундуй-оол.

Ногааны хоорайга

Кызыл хоорай чоогунуң «Кара-Хаак» совхозунда ногаа болгаш бахчи культураларының ажаап алыышкыннары ургулчулевишаан. Августуң баштайгы чартыындан бээр чаа дүжүттү Кызыл хоорайның херегледингe кирип эгелээн. Үжен ажыг тонна огурецти, он ажыг тонна эрте быжар картофельди, элээн хөй помидорну хоорайга берген.

Совхозтуң дүжүт ажаап алыышкынынга хоорайның албан, организация черлери дузалажып турар.

Планны күүсеткен

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу план ёзугаар 7300 тонна ажыг силос белеткээр турган 9149 тонналы бүдүрүп, азы 124 хуу күүсеткен. Силос салыышкынын «Кызыл тук» колхоз 54, «Бүрен» совхоз 41,7 хуу чедирип, өске ажыл-агыйлардан бичии мурнап турар.

Мал чемнериниң белеткелиниң хүн демдеглели

ТЕМПИНИ КОШКАТПАС!

Август 26-ның медээзи-биле алырга, республикада 103,7 муң гектар шөлдүң сигенин кескен. 62,5 муң тонна сигенни белеткээн, азы планның 49,2 хуузу күүсеттинген.

10 муң гектар кукурузаны кескен, ол дээрге планның 34 хуузу болур. 141,8 муң тонна ногаан массаны белеткээн, азы планның 38,7 хуузу болур.

Белеткээн мал чемнериниң хемчээли шаг-үениң байдалынга дүүшпейн турары моон илдең-дир. Чайның сөөлгү айы ам төнүп турар, сентябрьның туруш чок, чамдыкта соок-доңааттыг агаары ам эгелээр, а сиген планының дең кезии безин күүсеттинмээн. Шыктыг чемнерниң белеткели оон-даа эвээш. Ооң чылдагааны күш ажылды багай организастааны болур.

Август 25-те № 2 АТБ-ниң чеди чолаачызы «Тиилелге» совхозка хүннүң ийи чартыында ажылын каттап, Кызылче чоруткан деп медээ редакцияга келген. Ол бөлүктүң ийи чолаачызы—Саратов биле Мрокин эртенден эгелеп арагалаан, ол ажыл-агыйның кол инженерин чалчып турган деп факт бар. Ажыл-агыйның бодунда транспорттуң уаүктел чок ажылдаарынга хөй чүүлдер чедир кылдынмаан дээрзин база чугаалаар херек. Машиналар шөлдерге-даа, силос салып турган черге-даа анаа туруп бээр, ажаап алыышкынга келген чолаачыларның аъш-чемин, амыдырал байдалдарын багай организастаан.

Мурнуу болгаш барыын талакы зоналарның ажыл-агыйлары силос салыышкынын ёзулуг калбартып чорударынга чүү шаптыктап турары билдинмес. Чижээ, Өвүр районда чүгле 95 гектар кукуруза кескен, а Эрзин районда бүгү 700 гектар кукуруза ам-даа сывында турбушаан. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда силос салыышкыны база оожум.

Чөөн-Хемчик район сиген планын 71,1 хуу күүседип, мурнап турар. Ол районнуң Ленин аттыг, «Искра» колхозтары ам пландан ажыр сиген белеткелин чорудуп турар, «Дөң-Терезин» совхоз сиген белеткээр планын күүседи берген. Сиген белеткээр планын СЭКП XXII съездизи аттыг совхоз 83,5, «Тиилелге»—81, «Сүт-Хөл» — 77 хуу күүседип, ам доозарының кырында келгеннер.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи орук» колхозтары болгаш «Бурунгаар» совхозу хожудап турарлар. Таңдыда «Коммунизмниң хереги» колхозта бодунуң чемнер белеткелинде күш-ажылды конгуг багай организастаан. Тес-Хем, Эрзин районнарда планнаан сигенниң үштүң бир хуузу-даа белеткеттинмээн, ынчангаш хамыктың доразы болуп турарлар.

Республиканың шөлдеринде дүжүт ажаап алыышкыны чоруп турар. Чер ажылдакчыларының кол күжү ажылдың ол участогунче угланган. Ынчалза-даа мал чемнериниң белеткелинде темпини канчап-даа кошкадып болбас. Мал кыштагладыышкынының үезинде быжыг чем-суур тургустунган турар ужурлуг.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму республиканың улус өөредилге органнарынга хөй чыл иштинде кызымак ажылдааны дээш база 50 хар харлааны-биле холбаштыр Кызылдың башкы училищезиниң орус дыл болгаш литература башкызы Ольга Алексеевна ТАВА-САМБУНУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ДЕПУТАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

1969 чылдың август 27-де хүндүскүнүң 15 шакта СЭКП Кызыл хоорkomунуң хуралдаар залынга Кызыл хоорай Совединиң үшкү сессиязы чыылдырар.

Хоорайның чонунуң культурлуг хандырылгазын экижидер база чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияның ажылының дугайында илеткелдерни болгаш организастыг айтырыгны аңаа чугаалажыр.

Чаа дүжүттүң тараазы

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң тараа шөлдеринде районнуң өске ажыл-агыйларында ышкаш алдын сарыг тараа бышкан, далайгылаштыр чалгып турар. Совхоз чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынче организастыг кирген. Тараа кезилдезинде 22 комбайн туруушкун чок ажылдап, комбайнерлер В. Колоктионов, С. Бобров, А. Ковальногих, чолаачылар И. Волящин, А. Химин болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын ажыр күүседип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар.

Константин Дытчый-оолга удуртурган звено хүнде 15—16 гаңы кестирип, кезилдеде звенолларның мурнуку одуруунда чоруп турар.

Амдыызында 400 га черниң тараазын ажаап алган, ортумаа-биле гадан 8 центнер дүжүттү ап турар. Совхоз чаа дүжүттүң тараазындан баштайгы 100 тонналы күрүнеге дужааган.

Шефтээшкин

● КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ мал семиртир «Сукпак» совхозунуң мал чемниң белеткелинге шефтээшкиннерниң дыштаныылга хүннеринде ам ийи удаа организастаан. Сөөлгү дыштаныылга хүнүнде улуг шефти совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди организастаан. Совхозтуң бирги салбырынга шефчилер 36 тонна 400 кг сигенни кезип, сарааттааннар.

Совхозтуң ийиги салбырының шефке киришкен чурттакчылары 41 тонна сигенни белеткээн. Кескен сигенни кыштаглар чанында сарааттап турары кышкы үеде сиген сөөртүлгезинге артык шуудел үндүрбес.

Сараат салыкчыларында Н. Пахомов, Е. Беченкин олар хүн нормазын 120—130 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турар.

И. Базыр.

● ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ «Тыва» совхозунуң Хөндергей салбырының сес чыл школазының башкылары болгаш өске чурттакчылар партком секретары эш Куулар Доржунуң баштаңгазы-биле Чаш-Терекке сиген бригадазынга барып шефтээннер.

Башкылар коллективинден эр кижилер сараат салырынга арткан. Сараат кырыпче сиген октаарынга башкылардан М. Көк-оол, С. Хевек-оол, К. Кара-оол олар шылгараан. Өске кижилер черде кескен сигенни бөлүп, волокуша кырынга салып турган.

Кежээкинниң 6 шакта шеф ажылы доозулган. Түңнелинде 13 тонна сигенни сарааттаан, 7 тонна улуг сараатты кажаалаан.

Ажыл соонда делегей байдалының дугайында допчу тайылбырны совхозта партком секретары эш К. Доржу кылган.

Т. Кызыл-оол.

Тываның киноэкраннарында

Совет кижиниң коммунистиг угаан-бодалын, культурлуг аажы-чаңын хевирлээринге, оон ниити билиин бедидип, күш-ажылче сорук киреринге кино уран чүүлдүң ужур-дузазы болгаш ролю кайгамчык улуг. Харын моон ужурунда ову В. И. Ленин бүгү-ле уран чүүлдүң иштинден кино эң чугула деп үнелээн.

Бөгүн совет кинематография 50 харлап турар. 1919 чылдың августа Совет Россия республиканың Улус Комиссарлар Чөвүлели кино херээн национализастаар дугайында декретти хүлээп алган болгаш аңаа В. И. Ленин ат салган. Оон бээр совет кино уран чүүлүнүң эгези салдынган болгаш бо арызында кайгамчык улуу-биле хөгжээш, делегейде эң улугларның бирээзи болган.

Тываның кино ажылдакчылары 50 чыл юбилейин демдеглеп тура, кино уран чүүлүн республикага нептередирин улам калбартып турган, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдиреринге, культурлуг дециелин бедидеринге бүгү-ле арга-биле партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларынга, бүдүрүлгелер удуртулгаларынга дузалаарын боттарының чугула сорулгазы кылдыр көрүп турар. Партияның салганы ол сорулганы чедиишкинниг боттандырарынга үндезин болур материал-техниктиг базаа-даа, байлак дуржулга-даа, боттарының херээнге мергежилдиг, чүткүлдүг кадрлар-даа Тываның кинофикаторларында бар.

Бир эвес 1944 чылда Тывага чүгле он шаа киноустановка, чаңгыс кинотеатр турган болза, ам 200 ажыг установка, 7 театр бар, оларның иштинден бежен ажыы делгем экранныг. Ынчангаш бисте кино-фильм барбайн турар ындыг булуң чок. Ол бүгү республиканың чүгле хоорайларының, улуг суурларының эвес, харын бригада, фермаларының чурттакчыларын кино-биле уаүктел чок хандырарының аргазын берип турар.

Кижилерни кино уран чүүлүнче хандылар, оларның өзүп турар негелдезин хандырар болгаш кино дамчыштыр чоннуң идей-политиктиг дециелин, культуразын бедидер, эртем-техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы пропагандалаар талазы-биле улуг ажылдарны Кызылда «Найырал», Туранда «Мир», Чадаанада «ВЛКСМ 40 чылы» кинотеатрлар, Шагаан-Арыгның, Хову-Аксының Культура бажыңнарында, Чөөн-Хемчиктиң Шемиде, Улуг-Хемниң Ак-Туругда, Таңдының Балгазында, Тожунуң Сыстыг-Хемде дээш өске-даа киноустановкалар чорудуп келген.

Чурттакчы чонну кино-биле хандырарын Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның киночетки дирекциялары дыка экижиткен. Республиканың кинофикация эргелелиниң, кино-фильм сайгарар чериниң ап турар хемчеглериниң түңнелинде бисте кээп турар кино-фильмнерниң саны көвүдээн, уран-чечен утка-шынары чүгээржээн. Моон ачызында кинотеатрларның, установкаларның репертуарлары калбарып, уран-чечен, эртем-тайылбырлыг, документалдыг фильмнер-биле байлак апарган.

Тываның кинофикаторларының аразында бо херекке бүгү күжүн берип, кино уран чүүлүн чонга нептередирин партийжи чугула сорулга, идеологтуг ажылдың тудуш кезээ кылдыр шын үнелеп келген болгаш үнелеп чоруур хоочуннар, аныяк-даа, чаа эгелеп чоруур-даа кадрлар хөй. Ындыг чаагай чаңчыл Тывага кинонуң хоочуннары, баштайгы киномеханиктер Сенди, Сеңгилдиг, Часкал, баштайгы кинотеатр директору Даржаа, чолаачы-механик Шуклин ышкаш чүткүлдүг, тура-сорунгуг кижилерден эгелээн. Ам ындыгларның одуруу он-он кижи чедир өскен.

«Күш-ажылчы алдар дээш» медальдың, «ССРЭ-ниң кинематографиязының тергиини» значоктуң эдилекчизи. Чөөн-Хемчиктиң Шемиде киномеханик А. С. Танов Тываның киночеткизинге 20 чылда ажылдап келгеш, чонга канчаар бараан болурунуң ёзулуг үлегер-чижээн көргүскен. Чон ортузунга кино пропагандазын калбартып, кино көргүзериниң шынарын экижидип турган, ол шимижилерин кино уран чүүлүнче хандыкшыдып шыдаан. Тожу районнуң Сыстыг-Хемде киномеханик И. Г. Бяков ол суурнуң чурттакчыларының сеткилин кажан-даа хомудап көрбээн, ынчангаш ол улуг, биче көрүкчүлерниң бедик идегелин чаалап ап, кадээ Совет тиң депутадынга соңгуткан. Киночетки шугумунга чээрби ажыг чыл ажылдаан Д. Р. Кукарин киномеханигинден районнуң киночеткизиниң директорунга чедир депшээн. А. И. Немков боттарының ажылынга чүткүлдүг, чонга аяндең-ээлдек, кино уран чүүлдү чонга нептередирин харысалгалыы-биле медереп билир киномеханиктер О. Маадыр-оол, К. Ондар, Л. Битаровкина, И. Михайлов, С. Назын-оол, Н. Чечерин дээш өске-даа он-он кино ажылдакчылары бедик мактал-шаңналга төлептиг болуп, муң-муң көрүкчүлерниң хүндүткелин чаалап алган.

Делгем материалдыг баазага, мергежилдиг болгаш дуржулгалыг хөй санныг кино ажылдакчыларының чүткүлдүг күш-ажылынга даянгаш, республиканың киночеткизи элээн эки түңнелдерни чедип алган. Маңаа В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга, кинематографияның 50 чылынга база Совет Тываның 25 чылынга белеткелдер, ол юбилейлерге тураскааткан фестивальдар, социалистиг чарыш улуг рольдуг болган. Моон түңнелинде республиканың киночеткизи планныг даалгаларын бүгү көргүзүглерге күүсеткен, 1945 чылга деңнээрге чылда көрүкчүлер саны үш чүс муң турган болза, ам 6 миллион четкен. Бир кижиниң чылда кино көөрү 29 четкен.

Ынчалзажок чонну кино-биле хандырарында республиканың киночеткизиниң ажыл-чорудулгазында четпестер ам-даа хөй дээрзин шынзыы демдеглээр херек. Үстүнде демдеглээнивис ышкаш аргалар, курлавырлар турда-ла чартык чылда 56 киноустановканың план күүсетпээнин, Барыын-Хемчиктиң бүгү кадээ киноустановкаларының, Бай-Тайганың 7 установказының 4-түнүң, Бии-Хемниң кадээ четкизиниң план күүсетпээнин чүгле ажыл-херектиң багай тургустунганы-биле тайылбырлап болур. Ырак-ыак черлерде малчыннарны, бригадаларны, фермаларны кино-биле хандырары ам-даа багай болуп артпышаан. Ол сорулгага көрдүнген 20 автопередвижоктар багай ажыглаттынып келген.

Кино-фильм көргүзеринде четпестер дыка хөй. Көстүрү багай, үстүр, ыыт чок болур чоруктарны чамдык механиктер болдуруп турар. Киноны пропагандалаар чорук ам-даа куду деңнелде. Чарлалдар, тайылбырлар кызыы. Юбилейлерге тураскааткан кинофестивальдар безин кескү калбарышкын албайн турар. Материалдыг кезектерниң камналгазы дээш демисел кошкак.

Үстүнде четпестер болза республиканың кинофикация эргелелиниң, районнарның киночетки дирекцияларының, ол ышкаш районнарның партия, совет, профэвилел организацияларының кино ажылдакчыларын кошкак удуртуп, ол кадрларны кижизидеринче, амыдырал-чурттаалгазын таарыштыр тургузарынче чогуур кичээңгей салбааның, оларга эвээш дузалап турарын херечилеп турар-дыр.

Ильичиниң чагааны ышкаш, Тываның кинофикаторлары байырлалды демдеглеп тура, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, четпестерни чайладырынче кол кичээңгейни салып, улам чогаадыкчы, тызыыгыр ажылдап турган, ажылчы чоннарны кино-биле хандырарын улам экижидер, ооң-биле кижилерниң коммунистиг кижизидилгезинче ханы салдар чедирип, ленинчи юбилейге уткуштур төлептиг салыышкынын кирер ужурлуг.

Сарыглар Борбак-ооловна Оолак 1963 чылда ажылдап чартыкпайн турган механизаторларның кежээки курузунга өөренип кирген болгаш курсту чедиишкинниг дооскаш механизатор болуксаан күзелин чедип алган.

Белорусь тракторну башкарбышаан Эдегей ховуларынга совхозтуң тараазын амыдыралында бир-ле дугаар чаштырып ажылдааны ол час механизатор кыска үттүндүрбас болуп артып калган. Ажыл-амыдыралды техника-биле холбаштырар күзел-сорукутуг болганда ол мергежилге улам хандыкшып, чылдан чылче чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап, ам совхозта мурнакчы механизаторларның одуруунда ажылдап турар.

Ол Эдегей, Алдыы-Хову, Кара-Доң ынчаар чер чарып, хүнде 3 гектар нормазын 7 гектар кылдыр күүседип келген. Механизатор бо чылын бедик дүжүттү чедип алыр дээш огород бригадазында бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Бо чылын совхозтуң ажыл-ишчилери ону Ак көдээ Совединиң депутадынга соңгаан.

ЧУРУКТА: О. Б. Сарыглар хостуг шагында.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ПАРТИЙЖИ СӨС-БИЛЕ ЧОНГА

«Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң идеяларын хандыр өөрениири болгаш ону пропагандалаары — ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазының үндезини болур» деп В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюнга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында онзалап айыткан. Ол чугула сорулганы амыдыралга боттандырар дээш, Бай-Тайга районда «Билиг» ниитилелиниң баштаар чери, тус-тус партия организацияларының чанында тургустунган ооң эге организациялары чамдык боттуг хемчеглерни чорудуп турар.

Районнуң «Билиг» ниитилелиниң 9 эге организациязында 154 лектор хаара туттунган. Олар бо үеде чоннуң ортузунга янзы-бүрү темаларга лекцияларны кылыр талазы-биле кызымак ажылдап турарлар. Лекция пропагандазында ленинчи тематика бир кол черни ээлеп турар. «Билиг» ниитилелиниң организациязы тускай хемчеглерни маңаа хамаарыштыр ажылдап кылгаш, эге организацияларынче тараткан. Ленинчи тематикада номчуттунуп турар тос лекцияның үжүнүң сөзүн лекторлар боттары тургускан, аңаа «Ленинчи национал политиканың Тывага боттаныышкыны», «В. И. Ленинниң революсчу чылдарының эгези», «Амгы үеде идеологтуг демисел» деп лекциялар хамааржыр. Чон ортузунга лекция номчуурунга партия райкомунуң бирги секретарындан эгелээш, удуртукчу ажылдакчыларның киржип турары бисте эки чаңчыл болу берген. Харын ооң ужурунда чоннуң лекциялар дыңнаарынга сонуургалы база өзүп турар.

«Билиг» ниитилелиниң «Мурнакчы» колхозтуң парткомунуң чанында эге организациязы (даргазы С. Чедер-оол) эки ажылдап, квартал санында чорудар ажылдарның планын тургузуп, ында партком, партия эге организациялары-биле сырый холбаалыг болуп, лекция пропагандазын экижиткен. Колхозтуң клувунга чыл эгезинден бээр делегей байдалынга, медицинага, атеизмге хамаарышкан айтырыг, харыы кежээлерин үш катап, янзы-бүрү солун айтырыгларга диспуттарны дөрт удаа эрттирген.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры башкы С. Тамдың-оол, Тээлиниң харылзаа салбырында ажылдап турар, Ленин орденниг, Тыва АССР-ниң харылзаазының алдарлыг ажылдакчызы С. Дүү-Дарый олар-биле ужуражылгаларны кылган. Колхозтуң агиткультбригадазы-биле кады лекторларның малчыннарже үнүүшкүннерин организастап турар. Ажыл-агый бо чылдың бирги чартыында күрүнеге эът, дүк дужаарын чедиишкинниг күүсеткен, ам мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле районнуң мурнуку одуруунда чоруп, тараа культураларының багай эвес дүжүдүн өстүрүп алгаш, бо хүннерде дүжүт ажаап алыышкынын идепкейлиг-биле түлүктеп турарында бо кылдынган ажылдарның идиглиг салдарының бар болганы чугаажок.

Сөөлгү үеде ленинчи темаларга лекция номчулгазын «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында эге организацияда (даргазы С. Шаңчы) ээзэн экижиткен. Салбырның девискээринде ажыл-ишчилерге болгаш школага «Ульяновтарның өг-бүлезиниң чижээнге уруглары кижизидери», «Ленин болгаш Совет Тыва», «Ленин —шажын чүдүлге дугайында» деп темалыг лекцияларны 18 удаа номчаан. «Ленин болгаш аныяктар», «Ленин болгаш химия үлетпүрү», «Ленинчи ёзу-биле өөренир, ажылдаар болгаш чурттаар» деп темалыг диспуттарны эрттирген.

Районнуң Культура бажыңында лекторийни организастап тургускан. Ында ленинчи тема кол черни ээлеп турар. Клубтарда, библиотекаларда В. И. Ленинниң ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы-биле холбашкан стендилер, монтажтар делгеттинген, чамдык культура одагларында болгаш бүгү школаларда ленинчи өрээлдерни дерзэн. Оларда темалыг кежээлер, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле болгаш өске-даа алдарлыг кижилер-биле ужуражылгалар болуп турар.

Ленинчи номналды пропагандалаарынга районнуң радио дамчыдылгазы план ёзугаар ээзэн ажылдарны кылган. Бо чылдың эгезинден бээр дамчыттынган беседалардан «В. И. Ленин Тыва чечен чогаалда», «В. И. Ленин болгаш социалистиг хоойлу-дүрүм», «Ленинчи идеялар боттаныышкынында», «Володя Ульяновтуң чаңгыс классчылары» болгаш өске-даа темалар солун болган.

Агитквартиралар ленинчи темаларга лекция, беседа чорударынга улуг рольду өйнап турар. Оларга В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренири калбарган. Эрткен өөредилге чылында Шуй суурда агитквартираларга В. И. Ленинниң допчу намдарын 36 шак өөренген. Ында быжыглаан пропагандист, агитквартира даргазы Салчак Чедер-оол кызымак чорууну көргүзүп, түңнел кичээлди «В. И. Ленин Октябрь революциязының баштыңчызы» деп темага эрттирген. «Кара-Хөл» колхозта, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг, Найырал салбырларында Ильичиниң допчу намдарын өөренип турар чоннуң саны өскен.

Айның сөөлгү четвергинде, политинформатор болгаш илеткелчилер хүнүнде база-ла ленинчи теманы пропагандалаары калбарган. Баштыңчызының өлүм чок херзэзиниң дугайын болгаш амгы үениң чугула болуушкуннарын чон улам хөйнү билип алыксап турар, ынчангаш лекторну, политинформаторну четтикпейн манап, лекция, беседаны кичээнгейлиг дыңнап турар болу берген.

Лекция пропагандазы «Билиг» ниитилелиниң «Кара-Хөл» колхозта, «Тээли» совхозтуң төвүнде болгаш Тээли ортумак школазында эге организацияларында ам-даа четпес чоруп турар. Ооң чылдагааны—эге организацияларының секретарьларының негелде чогунда номчуттунган лекцияларының талазы-биле отчётту районнуң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинче дыңнатпайн турарында.

Бо хүннерде районнуң эң шыырак лекторлары болгаш политинформаторлары делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага болуп эрткен Чөвүлел хуралының материалдарын чонга таныштырып турар. Ол чугула политиктиг документилер-биле ажыл-ишчилер танышкаш, чүүлдүгзүнүп деткивишаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга уткуштур районнуң лекторларының сорулгазы — ленинчи идеяларны улам калбаа-биле пропагандалаары, ооң дээштиин уткашынарын улам бедидери болур. Ынчангаш бо талазы-биле ажылывыс чедиишкинниг болурунга бүзүрээр бис.

К. ДОНГАК,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Завод коллективинде

Кызыл хоорайның хлеб заводунуң коллективи чаагайжыдылга ажылын доктаамал чорудуп тургаш, бүдүрүлгениң девискээринде аргыжылга черлерин асфальтылап, янзы-бүрү үнүштерни тарып олурткан. Заводтуң херимиңиң иштинде спорт шөлүн дерип кылган. Ажылчыннар хостуг үелеринде хол бөмбүүн ойнап, спорттуң чамдык хевирлеринге маргылдааларны организастап турар. Заводтуң девискээри ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг кылдыр чаагайжыдыр туттунган. Чаагайжыдылга ажылынга заводтуң дирекциязы ээзэш эвес херeглини үндүрген болгаш коллективтиң кежигүннери күжүн киирген.

Чоокта чаа заводтуң девискээринде чаа столовая ажыглалда кирген. Маңаа хары үгда бежен ажыг кижи чемненип болур. Ниитиниң чемнелге чери ажыттынганы-биле заводтан ырак чурттап турарларга, черле бүгү ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албан-хаакчыларга, ээлчег ажылчыннарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Столоваяның бүдүрүп турар чемнериниң ассортиментизи элбек, шынары бедик.

Бүдүрүлгениң чигирлиг далган кылыглар бүдүрер цегин заводтуң бодунга тургузар сорулга-биле тускай өрээлдерип турар. Заводту кышкы үеде ажылдаарынга белеткеп, иштин шеверлеп, даштыкы штукатуразын септеп, чугайлап эгелээн. Чаа дерип турар цехти Совет Тываның 25 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде ажыглалга киирер сорулга салдынган.

В. САГАН-ООЛ.

Дувүренчиг медээ

ХАЙЫРААН САРААТ

Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» совхозунуң малчыннары сиген белеткелинде идепкейлиг киржип турар. Ажыл-агыйның мал коданнары чайлаглардан күзеглерже көжүп кирглээн. Ындыг турбуже малдап, кадарган коданнарын чамдык малчыннар хайгааравайн турарындан сыпта тарааларны, тургустунган сарааттарны малга чидиртип, саза бастырып, үрегдедип турар.

Мойналык үстүнде малчыннарның коданнары Хам-Дыт адаанда тарааны малынга шагда-ла «ажаадып» эгелээн. Шеминиң унун өрү, куду аргышкан кижилер ону көргеш, «Ах, хайыраан тарааны мал үглеп, үңгүп, дээрбедев турарын» деп хомудап турар. Чаңгыс ол-даа эвес, Ак-Кара-Суг, Чолдак-Кара-Суг шөлдеринде тараалар база-ла адыгуузунпарның «комбайннаашкынында» турар.

Хадың хемчигештиң аксындан өрү хойжулар хонгулаан. Ооң оң талазында дыка улуг сарааттыг шагда малчыннар белеткеп тургускан. Ол сигенниң кеетиинген шөлүнден ам база дүжүт ап болур кылдыр сиген үнген. Ында малчыннарның (хойжуларының) хуузунда инектери ону моогулей «ажаап» кирипкен.

Совхоз дирекциязы, Шеми көдээ Совет бо байдал-биле эптежип олурары элдептиг-ле чүве. Малга тараа, сиген үрегдеттиргеннерге хемчег хүлээдир дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң Президиумунуң Чарлыын күүседир талазы-биле көдээ Советтиң удуртулгазы чүге хөделбес чоор.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корр.

Кижизидикчи салдарны күштелдирер

Назы четпээн уругларны хайгаарап кижизидер талазы-биле ада-иелерниң эрге-хүлээлгелери болгаш харысалгазы улуг. Ада-иелер уругларын коммунизмниң ёзузунга кижизидер, оларны күш-дамыр талазы-биле сайзырадыр, ниитилел бүдүрүлгезинге өөредир болгаш назы четпээн база назы четсе-даа күш-ажыл кылып шыдавас, дузаламчы херeглээр уругларын азырап кижизидер хүлээлгелиг.

Назы четпээн уругларны хайгаараары болгаш камгалаары ада-иелерниң дорт хүлээлгези. Ону совет ада-иелер чайгылыш чокка боттандырып, коммунизмниң келир үедеги тургузукчуларын өстүрүп, кижизидип, өөредип турарлар. Ада-иелер уругларын өг-бүлеге хайгаарап, кижизидип, бичезинден тура күш-ажылга болгаш корум-чурумну сагыырынга чаңчыктырбышаан, школага өөрени бергенде оларның өөредилгезинче, сагылга-чурумунче кичээнгейни салып, школа болгаш башкылар-биле доктаамал харылзааны тудуп, уругларында көзүлген четпестерни ээдер талазы-биле хемчеглерни ап турар. Өг-бүлеге, күш-ажылга чаңчыккан, быжыг сагылга-чурумнуг уруглар школага хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар болгаш бедик корум-чурумнуг, өөредилгези эки болур.

Совет школа бүгү тала-биле сайзырангай, эртем-билиглиг коммунизмниң келир үедеги тургузукчуларын белеткеп үндүрүп турар. Бистиң чуртувуста аныяк өскенге өөрениринин, ажылдаарының оруктары ажык, чүгле үлегерлиг чурум, кызымак чүткүл негеттинер. Өг-бүлениң улуг кижилери кандыг болдур, өзүп орар салгакчылар база ындыг болур. Ниитилелдиң херээ дээш чүткүлдүг, арага-дарыже хандыкпас, хөй-ниитиниң корум-чуруму дээш демисежип чоруур кижилерниң ажы-төлү оларның изин чандыр баспас.

Салгакчыларны коммунизмниң ёзузунга кижизидип өөредир уруглар албан черлериниң, школаларның, культура одагларының четкизи Бай-Тайга районда калбарып турар, ажылчы чоннарның ажы-төлү аңаа өзүп доругуп, өөренип алгаш күш-ажылчы орукче кирип турар. Чамдык ада-иелерниң назы четпээн уругларының кижизидилгезинче, өөредилгезинче кичээнгей салбайн турары хараадаанчыг. Районнуң школаларындан уругларның үнери көвүдеп турар, эрткен өөредилге чылында өөредилгезин каггаан уругларның саны мурнуку чылдарлан көвүдээн. Кол чылдагааны ада-иелерде, сагылга-чурумда болуп турар. Чамдык өөреникчилер кичээлдерни, үзүп турда-ла ада-иелер тоомчага албазы-биле сөөлүнде кээп өөредилгезин каггаш, өг-бүлеге-даа, хөй-ниитиниң черлеринге-даа корум-чурум үреп, ада-иениң хайгааралындан үнүп, ниитилелге таарышпас чүүлдерни кыла бээр таварылгалар бар.

Маңаа чамдык барымдааларны көргүссе чогуур. Тээли көдээ Советтиң хамаатызы Хомушку Кара-оол мурнунда арагалаар, оор кылыр чораан, ол херээнден хосталгаш, арагалаар чоруун үргүлчүлеп, авазы чок чаңгыс оглун бажыңынга арттырып кааш, чер кезип тоянчылап чорда, 8 класска өөренип турган оглу амыдыралга чединмейн школаны каггаш, оор кылгаш шииттирген. Кара-оолдуң оглу Хертек Шыыраптың Тээли ортумак школаның чедиги класзынга өөренип турган оглун эвилелдеп алгаш, районнуң буфединден 500 ажыг рубльдиң арагазын болгаш аъш-чемин оорлап алгаш ажыглап тургаш туттурган. Хертек Шыырап арагалаар, ажылга харысалга чок, арагалап алгаш орнунга назы четпээн уругларын таңныыладып турган. Шыырап уругларынга багай салдарны чедиргеш, кеземче харысалгазынга кирген. Донгак Сарыг-оол, Бадыраа Барба оларның Шуй школазынга өөренип турган оолдары арагалаар, оорлаар чорукче киргеш шииттиргеннер. Тээли суурнуң чурттакчызы Серен-Чимиттиң назы четпээн оглу арагалап алгаш, районнуң автомашиназын оорлап мунгаш үреп каан. Назы четпээннерниң арагалаар, оор кылыр, биче хулиган херектер үүлгедир, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктары өг-бүлеге хайгаарал болгаш кижизидилге чогундан болуп турар.

Школаны каггаш өөренмейн барган, кайда-даа, ажылдавайн, арагалап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп чоруур назы четпээн оолдар болгаш уруглар хемчег алдыртып, ада-иелерин херекке онааштырып турарлар. Өөреникчилерниң школадан үнер чоруу школаларда комсомол болгаш пионер организацияларының база өөреникчилер-биле класстан дашкаар ажылдың суллазын херечилеп турар. Школаларда партия, профэвилел организациялары өөреникчилерниң хөй-ниити организацияларының ажылынга удуртулгазын экижидип, хүн бүрүнүң дузазын чедирери чугула.

С. СЕРИҢ-ООЛ,
районнуң улус судунуң шииткекчизи.

Ондарның бригадазы мурнап турар

Коммунист Седен Кенденович Ондарның удурткан сигенчи бригада Чөөн-Хемчик районда мал семиртир «Тыва» совхозтуң бригадаларының мурнуку одуруунда чоруп, чаалап алганы парткомнуң болгаш дирекция чериниң кызыл тукчугажын быжыы-биле салбайн турар. Бригаданың ишчилери Теве-Хая суурнуң алдыы талазында сиген шөлүнде улуг-улуг 20 ажыг сарааттарны тургузуп, 210 тонна сигенни белеткээш онаалгазын ажырган. Оларның бүдүрген бүгү сарааттары кажаалыг. Бригада сиген белеткелинде ам-даа ажылдап турар.

Хилис барган үевисти

Бистиң бригадавыста 11 кижи бар. Хөй нуруувус тудуг ажылынга ээзэн үр ажылдаан.

Сөөлгү үеде тудуг ажылын сайзырадып, шалыпкын күш-ажыл-биле төөгүлүг беш чылдың планын күүседир дугайында шимчээшкин кайда-даа калбарган-дыр.

№ 586 мехколонна Улуг-Хем районда янзы-бүрү тудуглар кылып турар улуг организация. Бүдүрген эки чүүлдер хөй, аңаа кижи чоргаарланмас аргажок. Ам бистерни, тудугжуларны, дүвүредип турар бир айтырыг дугайында бижиийн. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүүнге 2-2 аал чурттаар он ийи бажыңны тудуп турар. Оларның кайызы-даа ажыглалга кирбээн, тудуу узамдыгып турар. Аңаа ажылдап турган тудугжуларны, та чүге чүве ийик, өскээр көжүрген. Бистиң 11 кижилиг бригадавыс материалдар манап ай, хүнну эрттирип туруп берген.

Тудуг чорутпас чүве болза, биске тайылбырлап, өскээр ажылдаарывыстың хемчээн алза кандыг ирги?

К. СЕДЕН,
тудугжу.

Евгений Белоусов—Самагалдайга ажылдап турган студентилерниң «Даманский» аттыг тудуг отрядының дашчылар бригадазының удуртукчузу. Ол Пензаның политехниктиг институдун доозупкан-даа болза, чайгы дыштаныылга орнунга Тывага ажылдаары-биле чедип келген. Мооң мурнунда дөрт чыл улаштыр Казахстанга ажылдап турган. Евгенийниң аңаа шылгараанының бир херечизи ооң «Кур черлерни шиңгээткени дээш» деп медаль-биле шаңнатканы болур.

ЧУРУКТА: Е. БЕЛОУСОВТУҢ (мурнунда) бригадазы Советтер бажыңының тудуунда.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга

ДЕҢ ЭРГЕНИҢ, ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ

«Ленин—ниити аңгы дайзыны-биле тулчуушкуннарга ажылчы чоннарның бүгү отрядтарының хөделиишкиннериниң чаңгыс ээ дээш, империализмге болгаш реакцияга удур чаныш-сыныш чок демиселчи; шынчы интернационалист, расизмниң болгаш шовинизмниң кандыг-даа илерээшкиннерин килеңниг бурүү шаап, улустар аразында дең эргениң, тайбыңның болгаш найыралдың камгалакчызы, колониализмге удур, улустарның хамаарышпас чоруу болгаш хосталгазы дээш, боттарының салым-чолун оларның боттары шиитпирлээр эргези дээш демиселдиң тиилелгелиг оруун ажыдып берген бүгү дарлаткан нацияларның өңнүү».

«Улуг интернационалчы өөредиг болур марксизм-ленинизмге шынчы чорук—коммунистиг шимчээшкинниң улам ыңайгы чедиишкиннериниң үндезини».

(Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бүгү делегей Чөвүлел хуралынга «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң дугайында» хүлээп алган Кыйгырыындан).

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ национал айтырыын кончуг чугула деп кезээде санап келген болгаш санап турар. Ооң теориязынга болгаш практиказынга үнелеп четпес салымыкынны В. И. Ленин киирген. «Национал айтырыының талазы-биле Ленинниң чүүлдери... өске чүүлдерге ооң кылган улуг ажыдыышкыннарындан дудак чок ужур-дузалыг»—деп Сирияның коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Халед Багдаш бижээн. («Коммунист» журнал, № 8, 1969 чыл, арын 16).

Ленинизм национал айтырыын тускай айтырыг деп көрбейн, ниитилелдиң революстуг чаартыышкыны-биле холбашкан айтырыг деп көрүп турар. Россия марксистерниң кылза чогуур ажылдарының кол уун тодаратпышаан, В. И. Ленинниң бижээни болза: «Социал-демократтар кезээде интернационализмниң үзел-бодалын барымдаалап келген болгаш барымдаалап турар». (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 23, арын 209). Маркс биле Энгельстиң херээниң улуг уламчылакчызы В. И. Ленин Октябрь революциязының оранчок мурнунда-ла национал айтырыының талазы-биле Коммунистиг партияның теориязын болгаш программазын ажылдап кылгаш, ниитилел амыдыралының эң-не нарын болгаш эң-не чөрүлдээлиг болуушкуннарының бирээзи болур ук айтырыгны эртем ёзузу-биле шиитпирлээриниң кайгамчыктыг үлегерин берген.

Октябрьның соолунде чаа төөгүлүг үеде—империализмниң, пролетар революциязының болгаш социализм тургузуушкунунуң үезинде—В. И. Ленин бодунуң ол өөредиин улам ыңай хөгжүткен. Ооң ажылдарында нацияларның тывылганының, мөзүзүнүң болгаш келир үезиниң дугайында айтырыгларга харыыларны берген, национал айтырыынга Коммунистиг партияның стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылган. Ол айтырыгга Владимир Ильичиниң шак ындыг улуг кичээнгейи чүнүң-биле тайылбырлаттынарыл дээрге, нациялар аразында ылгалдар үр үе иштинде артары-биле болгаш бүгү делегей хемчээлинге пролетариаттың тиилелгезиниң байдалдарында безин боду алачайгаар чиде бербези-биле тайылбырлаттынар.

Ленинизмде национал айтырыы тараачын айтырыы-биле сырый холбаалыг. В. И. Ленинниң ажылдап кылганы партияның аграр программазы Россияның бүгү националдарының тараачыннарын чаңгыс аай фронт кылдыр каттыштырарын көрген турган. Ынчангаш В. И. Ленин национал черлерниң ажылчы чоннары-биле ажылчын аңгының эвилелин улуг ужур-дузалыг деп санап келген. Россияның ниитилел амыдыралында аграр айтырыының соонда оңза чугула черни национал айтырыы база ээлеп турар деп ол бижээн.

Национал айтырыын болгаш ону шиитпирлээриниң методтарын В. И. Ленин херек кырында социал болгаш политиктиг байдалдар-биле, улустарның амыдырал-чуртталгазының онзагай чүүлдери-биле холбап турган көрүп турган.

Ленинизмниң чугула чүүлү болза бүгү нацияларның бүрүн дең эргезиниң дугайында, европейжилерден азиаттарны, ак кештиг кижилерден кара кештиг кижилерни ылгай көрүп болбазының дугайында чүүл болур. Нацияларның дең эргези оларның бот-башкартынарын чедип алырынга негелде болур. 1914 чылда-ла В. И. Ленин мынча деп бижээн: «Нацияларның бүрүн дең эргези; нацияларның бот-башкартынар эргези; бүгү нацияларның ажылчыннарының каттыжары — шак ол национал программага ажылчыннарны марксизм, бүгү делегейниң дуржулгазы болгаш Россияның дуржулгазы өөредип турар». (В. И. Ленин, Чогаалдарының долу чыындызы, том 25, арын 320).

Сөөлзүреди, ол чүүлдү хөгжүтпүшаан, Ортаа Азияның улустарының төөгүзүнүң чижээнге, В. И. Ленинниң демдеглээни болза, Туркестанның улустарының бот-башкартынганы болгаш кандыг-даа национал дең эвес чорукту, бир национал бөлүктү өске национал бөлүктен артык көөр чорукту узуткааны Россияның Совет чазааның бүгү политиказының үндезини болуп турар.

Нацияларның бүрүн дең эргезиниң болгаш бот-башкартынарының дугайында айтырыгның ленинчи тургузуу пролетаржы демиселге интернационализмниң принциптериниң утка-шынарының болгаш ужур-дузазының дугайында ооң идеялары-биле тудуш холбаалыг. Интернационализмниң кол утказы болза коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге бүгү делегейниң ажылчыннарының революсчу эвилелиниң идеязы болур, интернационализм пролетариаттың аңгы талазы-биле мөзү-шынарынга дүүшкек, чүге дээрге бүгү нацияларның ол аңгызының эрге-ажыктары дөмей, эчис сорулгазы — коммунизм болур деп В. И. Ленин айыткан. Пролетариаттың төөгүлүг хүлээлгези—коммунизмни тургузары—интернационалчы херек болур. Ооң-биле кады интернационализм пролетариаттың бодунуң сорулгаларын чедип алыр дээш демиселинге күчүлүг чепсек болур.

«Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп марксисчи лозуң интернационализмниң аңгы талазы-биле мөзү-шынарын эң эки илередип турар. Революстуг демиселдиң чаа чада бүрүзүнге ол кыйгырыг пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының тодаргай көргүзүү болбушаан, чаа утка-шынарлыг болуп турган.

Пролетаржы интернационализмниң принциптери хөй национал чурттуң байдалдарынга Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазының чугула негелдези боол келген. В. И. Ленин пролетариаттың аңгылыг организацияларын чүгле интернационалчы демдек ёзугаар тургузар дээш кезээде туржуп чораан. «Улустуң өппүктери» деп кымнарыл ол, социал-демократтарга удур олар канчаар демисежип турарларыл?» деп ажылынга ол мынча деп бижээн: «... национал өжээнишкек чорук-биле демисежирде, чурт бүрүзүнде дарлакчыларның аңгызынга удур демиселге дарлатканнарның аңгызын организастаарындан болгаш мөөңнээринден өске, делегей капиталынга удур демиселге ындыг национал ажылчын организацияларны делегейниң чаңгыс аай ажылчын армиязы кылдыр сырый каттыштырарындан өске кандыг-даа арга чок». (В. И. Ленин Чогаалдарының долу чыындызы, том 1, арын 155). Бистиң партиявыс национал онзагай партия-дыр деп кандыг-даа бодал турбазын дээш, адын безин орус партия деп адавайн, «большевиктерниң социал-демократтыг россий партиязы» деп адааны Владимир Ильич онзалап демдеглээн.

В. И. Ленин партия организацияларын национал демдек ёзугаар тургузарынга удур чораан. «...бис чаңгыс аай, төпчүттүнген, дайынчы организация боол хөделир ужурлуг бис — бис ол хөделиишкинивистиң күжүн хөй саныг тускай политиктиг партияларга чарып, кошкатпайн, аңгы-аңгы чоруп олурар тус бүрүн организацияларны тургуспайн, теоретиктиг болгаш практиктиг, тактиктиг болгаш организастыг айтырыгларның кады үндүрген доктаамал шиитпирлери-биле сырый каттышкан бүгү пролетариатка, ооң дылының болгаш национализын ылгалын барымдаалавайн, даяныр ужурлуг

Совет кинонуң 50 чылы

Юбилейни уткуп тура

Аныяк республикавыстың киночеткизинге 24 чыл ажылдап келгеш, республиканың киночеткизиниң шапкын хөгжүп турарын-даа, ажылчы чоннарның кино уран чүүлүнге хандыкшылының бедээни-биле көрүкчүлерниң санының чыл бүрү өзүп турарын-даа бөгүн, совет кинематографияның 50 чыл оюн демдеглеп турда, өөрүшкү болгаш сеткил ханывышкын-биле сактып келир-дир мен.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргенинден бээр эрткен 25 чыл иштинде кино уран чүүлү бисте кайы хире нептерээнининиң чижээн бодумнуң ажылдап турарым болгаш эки билирим Улуг-Хем районнуң киночетки дирекциязының чижээнден чугаалаайн.

1945 чылга чедир Улуг-Хем районга ийи-чаңгыс көжер кино бар турган болгаш олар район төвүнге безин хаая кино көргүзер аргалыг турган болза, ам районда 27 киноустановка бар. Мурнунда районнуң кедээ суурлары 2—3 айда бир катап кино көөр, а чамдыктарынга көжер кино мырыңай чедип шыдавас турган болза, ам доктаамал киноустановка чок чурттакчылыг суур чок болган. Бригадаларны, фермаларны болгаш ырак одарларда малчыннарны автомашиналыг көжер кино хандырып турар. Баштайгы чылдарда терге, шанакка сөөртүп чорүп турган шимчедикчилерге бодаарга, оларның чонну хандырар аргазы улуг.

Хамык ужур киноустановкаларның, кино-фильмнерниң санының өзүп турарында эвес-ле болгай. Ооң-биле кады киночеткизинде ажылдап турар кадрларның өзүп, билиг мергежилиниң бедип турары база өөрүнчүг. Бистиң районнуң киночеткизинде бодунуң ажылынга чүткүлдүг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг, көрүкчүлерниң идегелин болгаш хүндүткелин чаалап алган киномеханиктер, мотористер, аппарат ажылдакчылары эвээш эвес.

Совет кинематографияның 50 чылын демдеглеп тура, бистиң мурнакчыларывыс: Ак-Туругда С. Назын-оол, Торгалыгда П. Белоусов, Хайыраканда П. Ендан, Арыг-Үзүүнде Н. Чечерин дээш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур. Оларның эдилеп турар киноаппаратуралары, моторлары кезээде арыг-силиг, ажылдаарынга белен. Кино үндүреринин шынары эки, киноленталарынга камналгалыг.

Бо киномеханиктер кино пропагандалаарын экижиткен, аңаа өңгүр болгаш көскү чарлалдарны, аас-биле тайылбырларны ажыглап, хөй-ниити киноорганизаторларны киириштирип турар. Ол бүгүнүң түңнелинде олар планныг даалгаларын бүгү талазы-биле доктаамал ажыр күүседип келген. Районнуң киночетки дирекциязының ажылын экижидеринге бухгалтер Е. Уколова биче эвес үлүг-хуузун киирип, саң-хөө чурумун шыңгыы тудуп, акша-орулга киирериниң планын күүседир херекти эки башкарып келген.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга, совет кинематографияның 50 чылынга холбаштыр чоруткан ажылдарның болгаш ол юбилейлерге алдар болдурган социалистиг чарышты калбартканының түңнелинде, районнуң киночеткизиниң ажылдакчылары байырлалынга эки түңнелдиг ужуражып турар. Чартык чылдың планныг даалгаларын көрүкчүлер-даа, сеанс-даа, акша чыылдазының-даа талазы-биле ажыр күүсеткеш, районнарның киночетки дирекцияларының аразында чарыштың ийиги черин алган.

Юбилейивис демдеглеп тура, бистиң ажылывыста четпестерни билип турар бис. Оларны шиитпирлиг чайладып турар, районнуң ажылчы чоннарын кино-биле хандырарын улам экижидери бистиң хүлээлгевис.

Д. КУКАРИН,
районнуң киночетки дирекциязының септелге мастери.

Бистиң интервьювус

Совет кинематографияның 50 чыл оюн таварлаштыр бистиң корреспондентивис Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кинофикация эргелелиниң начальниги А. Л. Аракчаага айтырыглар салып, оон дончу харыыны алган.

— Совет кинонуң бо алдарлыг юбилейин таварлаштыр бистиң республиканың киночеткилериниң бүгү ажылдакчыларынга база чонну кино көөрүнче эвилелдеп турар хөй санныг кино организаторларга, бүгү-ле кино көрүкчүлеринге «Шын» солунну дамчыштыр байыр чедирерин бистиң эргелелдиң мурнундан дилеп тур мен—деп, эш Аракчаа чугаалаан.

— Тывага кино хөгжүлдезиниң дугайын, каш чылдан эгелеп киноустановка туруп эгелээнин номчукчуларга сонуургадып көрүңерем, Ахмед Лаңаажапович.

— Баштайгы турум киноустановказы Тывага чүгле 1925 чылда, совет хамаатыларның Кызылда клувунга тургустунган чүве-дир. 1938 чылга чедир чүгле үнү чок киноларны чонга көргүзүп, чон ону дириг-чурук деп адап турган. 1928 чылда Тываның ажылчы чонунга национал революцияның байырлалының хүнүн таварлаштыр баштайгы кинону Чадааңага көргүскен. Ону ТАР-ның 9 кожуунунуң төлээлекчилери көөп көрген. 1928 чылда ССРЭ-ниң Тывага турган элчин чери киноаппаратураны ТАР-ның чазаанга халаска берген. 1932 чылда ТАР-ның күрүне планы Кызылга кинотеатр тудуун чорударын шиитпирлээн соонда ооң тудуушкуну эгелээн. 1936 чылда Тыва национал революцияның 15 чыл оюн байырлап турар хүнде ТАР-ның чазаанга ийи турум, үннүг киноустановкаларны прожектору-биле кады дамчыдып берген, ооң-биле кады «Чапаев», «Кронштадтан келген бис» болгаш өске-даа киноларны база берген, оларны 1936 чылда Кызылга эң баштайгы көргүскен. «Чапаев» деп кино чүгле совет кино уран чүүлүнүң мурнакчы дептилгелиг чогаалы болурундан аңгыда, Тываның ажылчы чонунуң улуг хүндүткелин алган.

Бо хүннерге чедир Тыва дугайында элээн каш хроникадокументалдыг болгаш эртем-тайылбырлыг кинолар үнгүлээн. «Ак-көк хемнерниң чурту», «Аныяк Тыва республика» деп баштайгы кинолар үнгүлээн. Ооң соонда «Совет Тыва», «Хүнче чээрби базым», «Тыва—үелерниң белдиринде» деп кинолар көрүкчүлерни сонуургаткан. «Ак-көк хемниң кижилери» деп уран-чечен киновус база бар. Тыва дугайында бо кинолар чүгле бистиң республиканың киноэкраннарында эвес, Совет Эвилелиниң бүгү экраннарында үнүп турар болгай.

— Тывага кинонуң чоокку чылдардагы хөгжүлде сайзыралы кандыг болурул?

— 1971 чылдан эгелеп Кызылга делгем хемчээлдиг экранныг театрны тудар. Ам келир беш чылда Сарыг-Сепке, Кызыл-Мажалыкка, Чадааңага чаа кинотеатрларны тудар. Келир чылын Моңгун-Тайгада автопередвижокту ажыдар.

Делегей бо хүннерде

Юбилейге алдар кылдыр

БОГОТА. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлаарынга белеткелди Колумбияда улуу-биле калбартып турар.

Медельин хоорайда турар тускай хамаарышпас латин-америка университетте социалшынчылелдер төвү «Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы» деп темага семинар организастаан. Аңаа чүве чугаалааннар делегей пролетариадының баштыңчызының амыдырал оруунуң, ооң өлүм чок «Чүнү кылырыл?», «Империализм капитализмниң дээди чадазы болур», «Күрүне болгаш революция» деп чогаалдарының дугайында чугаалап турганнар.

Колумбияның коммунистиг аныяктар эвилелиниң Буккараманга хоорайда организациязы ол алдарлыг юбилейге холбаштыр байырлалдыг хурал кылган, аңаа хөй аныяк оолдар, кыстарга ол эвилелдиң кежигүн билеттерин тывыскылаан, ынчаарга аныяктарның боттарының эргелерин дээш демиселге улуг чүткүлдүүн көргүскен дептилгелиг организацияларының төлээлекчилеринге янзы-бүрү шаңналдарны база тывыскылаан.

• • •

ДАМАСК. СЭТА-ның корреспондентизи К. Ампиловтуң дамчытканы болза:

Сирияда Араб социалистиг катап төрүттүнүүшкүн башкарыкчы партияның төп органы «Аль-Баас» солун «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл юбилейинге уткуштур» деп булуңга пролетариаттың улуг баштыңчызының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында материалдарны парлаарын эгелээн.

Улустарны колониалдыг бектээшкинге тудар, эмге-халажок кончааларны хандырып алыр, молчүгделди күштелдирер дээш, империализм күштериниң ажыглап турар амгы хевирлерин болгаш арга-методтарын хандыр билип алыр арганы В. И. Ленинниң чогаалдары берип турар деп, солун демдеглээн. Сирияда Ленинниң чогаалдарын болгаш идеяларын бедик-биле үнелеп турар, чүге дээрге, ол чогаалдар болгаш идеялар эртемниг коммунизмниң үнген дөзү, ажылчы массаларның идеологиязы боор турар.

Алдарлыг юбилейниң бүдүүзүнде

ПРАГА. (СЭТА). Словак национал тура халышкынның 25 чыл оюнуң байырлалынга тураскаал бодурган митинг Велке Карловице дээр суурга (Соңгу-Чөөн Моравия) болган деп, ЧТК агентилел дыңнаткан. Митингиге ЧССР-ниң чазааның Даргазы О. Черник, ЧССР-ниң Национал фронтузунуң ТК-ның даргазы Э. Эрбин, а ол ышкаш шаандагы совет партизаннарның төлээлери олурушкан. Ян Жижки аттыг бирги чехословак партизан бригадазының командири полковник Д. Б. Мурзин совет партизаннарның төлээлерин баштап келген.

Чехословакияны хостаар дээш демиселге шиитпирлиг рольду ойнаан Словак национал тура халышкынның 25 чыл оюн бо хүннерде чоргаарал-биле демдеглеп турар бис дээрзин О. Черник митингиге чугаалаан.

Чехословакияның улустары боттарының хосталгазын идепкей чок байдал-биле манап олурбаан деп чүвениң чайынначак херечизи Словак национал тура халышкыны болган деп, оратор демдеглээн. «Совет Эвилелиниң маадырлыг улузу болгаш ооң эрес-маадырлыг армиязы эвес болза, бистиң улустарывыс лужиц славяннарының салым-чолун манаар, когарал-даа улуг болур ийик деп чүвени эки билир бис. Чогум-на харын Совет Эвилели гитлерлиг Германияны чылча шаварынга шиитпирлиг рольду ойнаан болгаш бистиң национал, социал хосталгавыска таарымчалыг байдалдарны тургускан».

«Мынчангаш делегейде баштайгы социалистиг күрүне болур Совет Эвилели бистиң национал болгаш күрүне бот амыдыралывыстың, бистиң демократтыг болгаш социал хөгжүлдезиниң магадылалы болган. Төккен хан-биле бызыккан бо найыралды баксырадыр арганы кымга-даа, кажан-даа бербес бис». ЧССР-ниң чазааның Даргазы «Чехословакияның ниитилел болгаш күрүне тургузуун кошкадырынче угланган антисоциалистиг болгаш контрреволюстуг идегеттерниң о р а л д а жылышкыннарын» айыткан. Ол оралдажылышкыннар күрүне эрге-чагыргазының талазындан шиитпирлиг удурланылышкынга таварышкан болгаш чехословак хөй-ниитиниң кайгаашкынын, чөптүг килеңнээшкинин хайныктырган.

Чурттуң чонунуң хөй нуруузу партияның удуртулгазың, чазактың болгаш ооң эрге-чагырга органнарының шиитпирлиг, шыңгыы хемчеглерин бүрүн деткээн дээрзин О. Черник демдеглээн. Хөй-ниитиниң айыыл чок чоруунуң органнары, улусчу милиция, Чехословактың улус армиязының дайынчылары партияның удуртулгазынга болгаш ажылчы чоннарга бердингенин көргүзүп, даалгаларны алдарлыы-биле күүсеткен.

Митингиге О. Черник Словак Национал тура халышкынга идепкейлиг киришкен Ян Жижки аттыг бирги чехословак партизан бригадазының шаандагы командирлеринге болгаш дайынчыларынга күрүне шаңналдарын тывыскан. Партизаннарны деткээни болгаш оларга дузаламчыны көргүскени дээш ЧССР-ниң Президентизи Л. Свободаның шаңнаалы Кызыл сылдыс орденни Велке Карловице суурга база тывыскан.

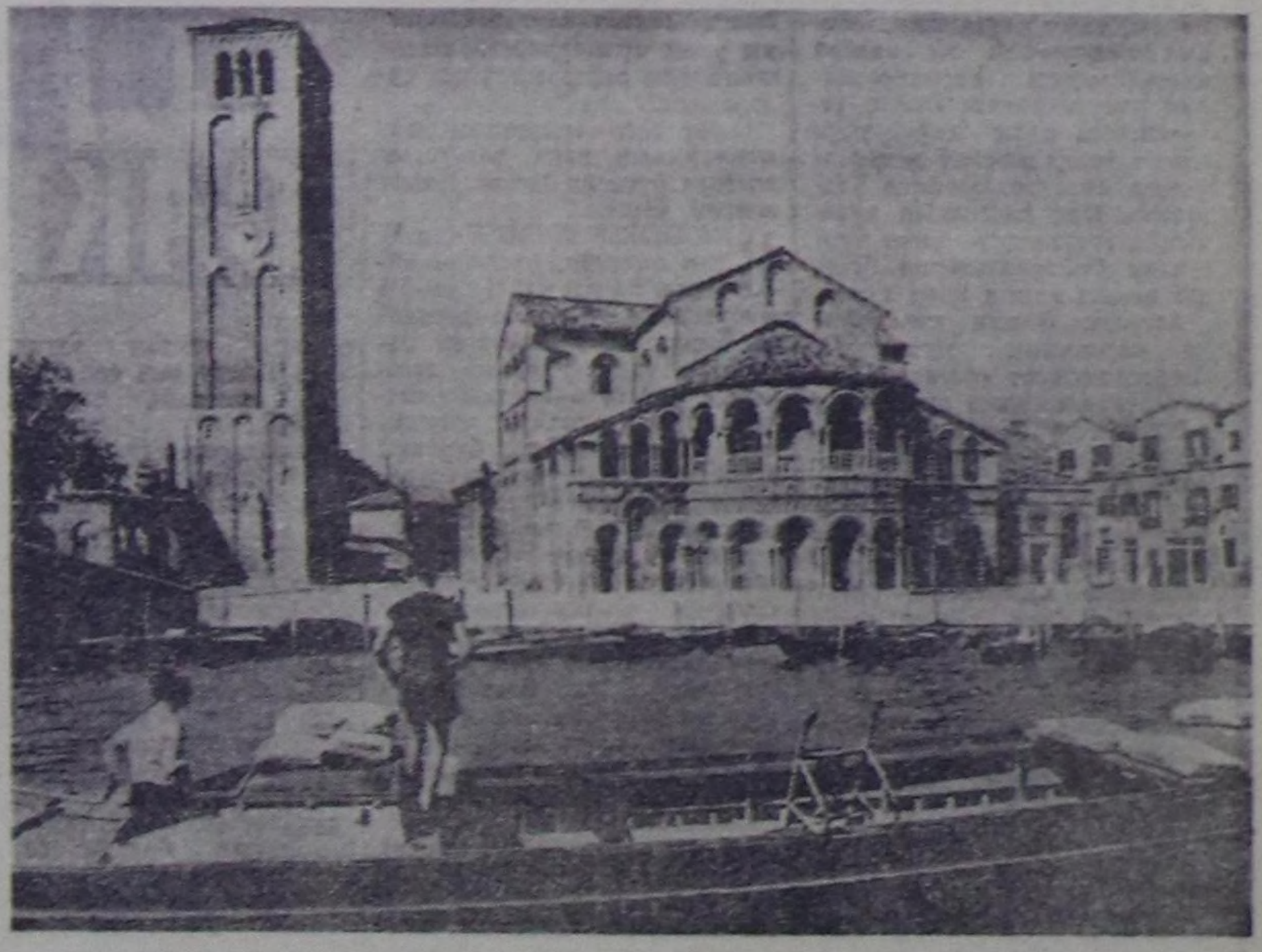

ИТАЛИЯ. Венеция — делегейниң база бир чараш хоорайы. Ону суг аразында ортулукта туткан, ооң чоогунда ортулуктар хөй.

Эрги шагның өртек-үпе чок тураскаалдарын сонуургап көөрү-биле 3 миллион хире туристер чыл бүрүде Венецияга кээп турар. Хоорайда 130 хүрээ, дуган, төөгүнүң муң ордузу, ында янзы-бүрү кайгамчык чуруктар, аңгы-аңгы үелерниң үнелиг мебельдери болгаш өске-даа чүүлдер хөйү-биле бар.

Далай мугулдуруун суг хөме ап турарының түңнелинде бо бүгү, чамдык итали эртемденнерниң бодалы-биле алырга, 70 чыл болганда суг адаанче кире бээр магат чок. Ооң чылдагааны болза, хөрзүнүнүң доктаамал чиндиңнээшкини болгаш үргүлчү болгулаар үерлээшкин боор турар.

ЧУРУКТА: Мурано ортулукта XII чүс чылдың архитектура тураскаалы — Ыдыктыг Марияның болгаш Донатонуң хүрээзи.

Камер Пресс — СЭТА-ның фотозу.

«Ю м а н и т е»
маочулар дугайында

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет Эвилелинге маочуларның чурт-девискээр талазы-биле негелделери үндезин барымдаа чок хоозун бодал-дыр деп, «Юманите» солун бижээн. «Эрткен чүс чылдарга кара тура-биле сыдлаглап турун бээр чүве болза, амгы Кыдаттың кызыгаарлары Улуг кыдат хана-биле шөйдүнген турар ужурлуг болурун чүге санап болбас бис?» деп айтырыгны солун салган. «Дең эргелиг эвес керээлер» дугайында амгы кыдат тезиске хамаарыштыр кандыгыл дээр болза, кыдат удуртукчулар боттарыла, ооң иштинде Мао Цзэ-дун мооң мурнунда-ла ол керээлерниң дугайында айтырыг шагда шиитпирлеттинген деп санаан дээрзин «Юманите» сагындырган.

Солуннуң бижээни: «Бөгүн маочулар боттарының негелделериниң кыдат императорларының эжелээн девискээрлер дугайында сактышкыннары-биле шынзыдарын оралдажып турар. Олар ол эжелелдерни чөптүг кылдыр санап турар. Төөгүнү ынчаар көөр чорук Кыдатта «культура революциязының» алыс утказын иледип турар-дыр.

Кыдат эрге-чагыргалар ССРЭ-биле кызыгаарны сагыштыы-биле үрээрин үүлгедип турар. Кыдаттың бодунда милитаризациязы эң кыдыкы чадазынга четкен.

Прагага парлалга конференциязы

ПРАГА. (СЭТА). Чех Социалистиг Республиканың иштики херектер министри Й. Грессер социалистиг чурттарның Прагада турар журналистеринге организастаан парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Август 19—21-де Прагага, Брнога болгаш өске-даа хоорайларга болган болуушкуннарның дугайын, ЧССР-де социалистиг тургузугга удур ажыы-биле хөделип үнеринге контрреволюстуг идегеттерниң болур чогууру-биле белеткенип алган дугайын ол чугаалаан.

Барыын оппортунистиг, антисоциалистиг болгаш өлүрүкчү идегеттер апрель сөөлүнде идепкейлиг белеткелди эгелээн, ажык болгаш ажык эвес арга-методтарны ажыглаан дээрзин министр медеглээн. Олар партияның чаа удуртулгазынга удур угландырган бүгү аргаларны: хуудустарны болгаш лозуңнарны ажыглаан, социалистиг чурттарны, хамыктың мурнунда Совет Эвилелин көөр хөөн чок чорукту өөскүдүп турган.

Август 19—21-де болуушкуннар үезинде хөй кижилер качыгдалга таварышкан деп, Й. Грессер демдеглээн. Качыгдалга таварышканнарның хөй кезии корум-чурум камгалаар күштерге болган. Хөй-ниитиниң айыыл чок чоруунуң 300 ажыг ажылдакчызын, улусчу милицияның отрядтарының, шериг кезектериниң болгаш өрт командаларының 80 төлээлекчизин чиик болгаш аар балыглаан деп, ол дыңнаткан.

Корум-чурум чок чоруктуң организакчыларындан болгаш киржикчилеринден 41 кижи балыглаткан болгаш 5 кижи өлүрткен.

Чех Социалистиг Республиканың девискээринге контрреволюстуг хөделишкинге киришкен дээш 1.734 кижини туткан, оларның аразында 62 даштыкы кижи бар, оон иштинден АКШ-тың 14, ГФР-ниң 8, Францияның 8, Югославияның 5 хамаатызы, 4 англичан болгаш 4 итали кижи бар болган. Туттурган даштыкы кижилерниң аразында 34 журналист база бар. Прагага корум-чурум чок чоруктарның организакчылары дипломаттыг дугаарлыг болгаш даштыкы күрүнелерниң дугаарлыг чамдык автомобильдерни ажыглаан дээрзин министр дыңнаткан.

Космос эртеминиң болгаш техниказының делегей симпозиуму

ТОКИО. (СЭТА). Космос эртеминиң болгаш техниказының талазы-биле 8-ки делегей симпозиуму Токиода ажыттынган. Ооң ажылынга чээрби чурттуң дөрт чүс хире эртемденнери киржип турар. Алды хүннүң дургузунда эртемденнер космос эртеминиң болгаш техниказының чаа чедиишкиннериниң дугайында илеткелдерни кылып, санал-оналдарын солужар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң чанында космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле «Интеркосмос» дээр делегей кады ажылдажылгазының талазы-биле чөвүлелдиң даргазы академик Б. Н. Петров баштаан совет эртемденнерниң төлээлери симпозиумнуң ажылында киржип турар.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга совет төлээлерниң баштыңының дыңнатканы болза, космос станцияларын болгаш кылымал спутниктерни автоматтыг башкарарынга, космоска шинчилелдерге саналга техниказын ажыглаарынга холбашкан айтырыглар талазы-биле, а ол ышкаш космосту шинчилээриниң медицина-биологтуг айтырыгларының талазы-биле илеткелдерни совет эртемденнер симпозиумга кылыр.

Симпозиумнуң ажылында киржип турар даштыкы эртемденнер космос айтырыгларын шинчилеп турар элээн япон эртем-шинчилел организацияларынга болгаш төптеринге баар.

Күш-ажыл биле капитал

ФРАНЦИЯ

● ПАРИЖ. (СЭТА). Агондаиж хоорайда (Мозель департамент) металлургия бүдүрүлгезиниң транспорт ажылчыннары ажыл соксадышкынын дөртку неделяда үргүлчүлевишаан. Ажыл соксатканнар ажыл төлевирин бедидерин негеп турар.

ИТАЛИЯ

● РИМ. (СЭТА). Эмилия-Романья областа свёкла плантацияларының ажылчыннары күш-ажылдың болгаш амыдырал-чуртталганың байдалдарын экижидер дээш демиселди эгелээн. Олар ажыл төлевирин бедидерин болгаш ажыл неделязын чурумчудары чигир бүдүрер талазы-биле «Эридания» дээр улуг компанияның администрациязындан негеп турар.

УРУГВАЙ

● ГАВАНА. (СЭТА). Уругвайның эът үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде ажылдап турар 14 муң ажылчыннарның дөрт айда үргүлчүлеп келген ажыл соксадышкыны тиилелге-биле доозулган. Ажыл соксадышкынының түңнелинде чурттуң улуг заводтары болгаш эът бүдүрүлгелери ажылдаваан. Бүдүрүлге ээлери ажылчы чоннарның негелделерин хандырар ужурга таварышкан деп, Пренса Латина агентилел дыңнаткан.

ВЕНЕСУЭЛА

● КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Гуаренас хоорайында пос-таавы фабриказында ажылдап турар 400 ажыг ажылчы чоннар дурум чок ёзу-биле ажылдан үндүрткеннерни ажылга катап киирер болгаш ажыл төлевирин бедидер дугайында ажыл соксатканнарның негелдезин хандырарынга бүдүрүлгениң администрациязы чөпшээрээн соонда катап ажылдап эгелээн.

Полицияның болгаш дерзии идегеттериниң ачы-дузазын ажыглаан бүдүрүлге ээлери ажылчы чоннарның шиитпирлиин чайгылдырып шыдаваан.

ЭКВАДОР

● ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Эквадорда «Тексако-галф» дээр америк нефть компанияның 350 ажылчыннары ажыл соксадышкынын ийиги неделяда үргүлчүлеп турар.

Нефть бүдүрүлгелери чурттуң соңгу-чөөн ырак районнарында, ынчангаш ол районнарга чүгле вертолёт-биле баар аргалыг. Чоокта чаа бүдүрүлге ээлери ажылчыннарны продуктулар-биле хандырарын соксаткан. Ындыг болза-даа ол хемчеглер ажыл соксатканнарны аштадып турган, ажылчыннарның күзел-сорууун сый шавар дээр оралдажылышкынын чедип ап шыдаваан.

ЧИЛИ

● САНТЬЯГО. (СЭТА). Сантьяго можуунуң Мелипилья департаментизинде тараачыннар 44 помещикчи черни ээлеп алган болгаш черни албаан шаанда оон үнүп чорбазын медеглээн. Чер ээлери полицияны келдирткен. Департаментиде дүшкүүрлуг байдал улам чидигленген.

Ол черде коммунистиг, социалистиг, радикалдыг партияларның, харын-даа чагырыкчы христиан-демократтыг партияның организациялары кедээ ажыл-ишчилерниң чөптүг демиселин деткиири-биле көдурлүп үнген.

НАЙЫРАЛДЫҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

бис...»—деп ол бижээн. (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 7, арын 122).

Пролетаржы интернационализм социализм тиилелгезиниң байдалдарында чаа онзагай шынарлардыг апарган, чүл дээрге ол социалистиг интернационализм боор өскээ. Бир эвес пролетаржы интернационализмниң социал үндезини аңгы-аңгы нацияларның пролетарийлериниң аңгы талазы-биле эрге-ажыктарының чаңгыс аайы болуп турган болза, социалистиг интернационализм чүгле пролетариаттың эвес, Совет чурттуң бүгү ажылчы чоннарының тергиидежчи идеологиязы апарган.

Национал айтырыгының талазы-биле ленинчи өөредиг үе-шагның шылгалдазын шыдажып эрткен. Национал айтырыгын коммунистер шаандагызындан артык кичээнгейлиг көөр ужурлуг деп Ленинниң чогуур үезинде кылган сагындырыы бо үеде онза чугула уткалыг апарган болгаш ССРЭ-де база бүгү делегейде национал харылзаалар талазы-биле херек кырында болуп турар болуушкуннарны хандыр шинчилеп көөрүнге марксистерниң амгы салгалын хүлээндирип турар.

В. И. ЛЕНИН НАЦИОНАЛ АЙТЫРЫЫНДА ийи чайгылышкын-биле шиитпирлиг демиселди чорудуп келген. Ленин алыс утказы чаңгыс улуг күрүнезиг шовинизмниң болгаш тус черниң национализмниң эптеш чок дайзыны чораан. В. И. Ленин шовинизмниң болгаш национализмниң аңгы талазы-биле социал дазылдарын көргүскен, ол чорук партияның иштинде национал-чайгылыкчылар-биле демиселдиң хевирлерин болгаш методтарын ажылдап кылырынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болган. «Бот-башкарттынылгазының дугайында чугаалажылышкынның түңнелдери» деп ажылынга Владимир Ильич мынча деп онаалдап шыйган: «Социал-демократчы интернационалист болурда, чүгле бодунуң нациязының дугайын бодавайн, бүгүдениң эрге-ажыктарын, ооң бүгү ниити хосталгазын болгаш дең эргезин оон бедик көөр херек». (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 30, арын 44—45).

В. И. Ленин национал кызыы чоруктуң кандыг-даа илерээшкиннеринге удур шиитпирлиг демиселдиң эргежок чугулазын каш удаа айтып келген. Ооң-биле чергелештир ол пролетариат диктатуразының баштайгы чылдарының байдалдарында кол айыыл болза улуг күрүнезиг шовинизм болур деп санааш, ону коммунизмге өскерлиишкин деп көрген. Дүжүр октатса-даа, чедир соктуртпаан турган дарлакчыларның эрге-ажыктарын илередип турган улуг күрүнезиг шовинизмниң хоразы болза национал черлерниң ажылчы чоннарының орус улуска бүзүрелиниң үндезиннерин тура тыртып, үреп турганында болур.

Национал республикаларның партия организацияларының хүрээлецинде улуг күрүнезиг шовинистер чуртту эргелеп башкарарынга чер-черниң национал ажылчы чоннарын киириштирерин доктаар болуп, национал кадрларны өстүрерин болгаш партия, советтиң удуртур ажылдарынга оларны дешпидеринге шаптык кадып, шаанда дарладып чораан улустарның экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезин үзүп турганнар. Шак ындыг үзелдиг чайгылыкчылар-биле В. И. Ленин өршээл чок демисежип чораан.

Шаанда дарладып чораан нацияларның чидип турган аңгылары боттарының национал күрүнезиниң иштинге тускайланыр, аңаа кара чаас каан тергиидекчи байдалды тургузар дээр чүткүлүн илередип турган. Чер-черниң буржуаз национализминче чайгылышкын аңгы демиселин херекке албайн, ону «ниити национал эрге-ажыктар» дээш демисел-биле солуп, херек кырында чер-черниң национал буржуазиязының эрге-ажыктарын камгалап турган. Россияның националистериниң бүгү ажыл-чорудулгазы янзы-бүрү национал ажылчы чоннарның чаңгыс эвин бузарынче, оларны улуг орус улуска удур тургузарынче угланган турган.

В. И. Ленин пролетариаттың эрге-ажыктарын камгалап турар кижилерни буржуазияның эрге-ажыктарын камгалап турар кижилерден кезээде ылгай көрүп келген. Буржуаз национализм биле пролетаржы интернационализм бот-боттарынга өжээннешкек ийи идеологиялар болур, олар ийи политиканы илередип бот-боттарынга удур аңгының ийи лагеринге хамааржып турар деп Владимир Ильич өөредип чораан.

В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле Коммунистиг партия национал чайгылышкыннар-биле идейлиг болгаш организастыг демиселди туруштуг калбартып чоруткаш, дараазында чадаларда оларны кызыгаарлаарын болгаш бүрүн чылча шаварын чедип алган, ол болза херек кырында интернационализм дээш демисел болган. Ол чорук ССРЭ-ге социализм тиилелгезиниң негелделериниң бирээзи турган.

НАЦИОНАЛ-ЧАЙГЫЛЫЫШКЫНГА УДУР, интернационализм дээш В. И. Ленинниң демисели бүгү делегейге капчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Социализм бодунуң мөөү-шынарының талазы-биле интернационалчы херек болур. Ынчангаш социализмниң тиилелгези дээш демисежип турар коммунистиг партия бүрүзү бодунуң «хууда» национал буржуазиязынга-даа удур, делегей империализминге-даа удур демисежир хүлээлгелиг. 1969 чылдың июнь 17-де коммунистиг болгаш ажылчын партияларының бүгү-делегей Чөвүлел хуралынга хүлээп алган «Амгы үеде империализмге удур демиселдиң сорулгалары болгаш коммунистиг база ажылчын партияларның, бүгү антиимпериалистиг күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви» деп документиде онзалап шыйганы болза, «марксистер-ленинчилер... хары угда патриоттар-даа, интернационалистер-даа боор турарлар, олар национал кызыы чорукту болгаш национал эрге-ажыктарны хүлээп көрбес ийикпе азы чедир үнелевес чорукту буруу шаап турарлар».

В. И. Ленин делегейниң ажылчын шимчээшкининде национализмниң илерээшкиннери-биле өршээл чок демиселди чорударын кыйгырып келген. Элээн каш чурттарга пролетар революциязы тиилээниниң байдалдарында безин ол айыыл чиде бербес деп ол сагындырып чораан. Ооң бижээни болза: «Пролетариаттың диктатуразын национал хевирден (тодаргайлаарга, делегей политиказын тодарадып шыдавас, чаңгыс чуртка турганындан) интернационалчы хевирже (тодаргайлаарга, бүгү делегей политиказынга шиитпирлиг салдарны чедирип шыдаар, тоң дора дээрде элээн каш мурнакчы чурттарның пролетариадының диктатуразы кылдыр) хуулдурарының сорулгазы эргежок чугула болган тудум ол хорабиле, аң-не турум биче буржуазтыг националисчи үзел-бодалдар-биле демисел бирги чергениң онза чугула болуп турар». (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 41, арын 165).

Бөгүнгүнүң национализми дээрге аңгының туруштарындан ойталаары, интернационал болгаш национал эрге-ажыктарны удурланыштыр тургузары, делегейниң социалистиг системазының чаңгыс эвин болгаш бүгү делегейниң коммунистериниң сырый каттыжышкынын үрээри болур. Марксизмден, интернационализмден чарылганының болгаш националистиг турушче шилчээниниң чижээ болза Кыдаттың Компартиязының амгы удуртулгазының шутуму болур. Оларның чурттуң иштинде болгаш бүгү делегейге чорудуп турар практиктиг ажыл-чорудулгазы улуг күрүнезиг шовинизмни болгаш гегемонизмни олар күрүне политиказының хемчээлинге чедир кедереткенин көргүзүп турар. Ооң-биле кады олар кедерээн национализмни «чөөн», меге революстү, хоозун чугаа-биле дуглап турарлар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы интернационализмни быжыглаарынче делегейниң бүгү коммунистерин кыйгырган. Коммунистиг болгаш ажылчын партия бүрүзүнүң национал болгаш интернационалчы харысаалгазы чарылбас деп Чөвүлел хуралдың материалдарында чугаалаан.

• • •

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМ ДУГАЙЫНДА Ленинниң идеялары, национализмни болгаш шовинизмни база оларның-биле кандыг-даа эптежилгени оон большевиктиг ёзу-биле көөр хөөн чогу теоретиктиг бодалдың төнмес читпес үндезини болур болгаш социалистиг патриотизмниң тиилелгези дээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвиниң күштелиишкини дээш демиселге сорук киирикчи үлегер болур.

Ленинниң ажылдарын өөренир, ленинизмниң, коммунистиг партияларның, социалистиг чурттарның, бүгү революсчу күштерниң чедиишкиннерин калбаа-биле пропагандалаар дугайында коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының кыйгырыгларын амыдыралга боттандырары партияның болгаш улустарның баштыңчызы Владимир Ильич Ленинге төлептиг тураскаал болур.

Александр ЗЕВЕЛЕВ.

Н. К. КРУПСКАЯ

Ленин дугайында сактыышкыннар

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧИНИ балыглапканы чүгле бүгү партия организацияларын эвес, харын-даа ажылчыннарны, тараачыннарның, кызыл-шериглерниң эң калбак массаларының сагыш-сеткилин дүвүредипкен: Ленин революцияга кайы хире улуг онза чугулал дээрзин олар ынчаарда онза тодазы-биле билгеннер. Ооң кадыының дугайында солуннарга үнүп тургулаан бюллетеньнерни бүгү дээ сагыш аарып көөр турду.

Августуң 30-нуң кежээзинде партияның мурнундан Свердловтуң ат салганы Ленинге халдаашкын дугайында дыңнадыгны парлап үндүргеен. Ында мынчаар бижээн: «Ажылчын аңгы болза, бодунуң баштыңчыларынче халдаашкыннарга бодунуң күштерин улам быжыг каттыштырары-биле харыылаар, революцияның бүгү дайзыннарынга удур кээргел чок массалыг удур шавар халдаашкын-биле харыылаар».

Ильичиже халдаан чорук ажылчын аңгыны серемчилелдиг болуп, сырый каттыжарынче, күженишкиниң ажылдаарынче албадаан.

Эсерлер партиязының илтинге сандараашкын эгелээн.

Владимир Ильичини балыглаанының даарта хүнүнде эсерлер партиязының ол халдаашкынга кириншээнинин дугайында Москва бюрозунуң дыңнадыын солуннарга парлаан. Чөөн үзелдиг эсерлерниң июль үймээнинин соонда дораан-на эсерлерниң партиязындан ажылчыннар чарлып эгелээн. Колегаев, Биценко, А. Устинов болгаш өскелерден баштаан бодун «коммунист-народниктер» бис деп адаттынып турган бөлүк партиядан чарлып үнген. Олар Брест тайбыңын күш-биле үзериин-даа, террорлуг үүлгедиишкиннерни-даа, Коммунистиг партияга удур идепкейлиг демиселди-даа херекке албайн турганнар. Эсерлерниң арткан кезектери кулактарның тура халыышкыннарын деткип, улам дерзиилениш турган. Лениннинң амы-тынынга халдаан чорук эсерлер партиязынга эгелээн сандараашкынны улам күштелдирген, масса чонга ооң салдарын улам сулараткан.

Совет эрге-чагырганың дайзыннарының кара сагыштыг идегели бүтпейн барган. Ильич экирий берген...

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ, ажылдап эгелээш, аъш-чем айтырыгларының аңгы-и эгээртинмес хөлүнче дораан-на кирипкен, кожаайларга натуралыг үндүрүг салыр дугайында декретти ажылдап кылырынга идепкейлиг кирипкен, ынчанмыжэ хүн бүрүнүң күженишкиниң административчи ажылын кылып ам-даа шыдавазын эскерип кааш, хоорай кыдыынга ийи неделя дургузунда дыштанып чорупарынга чөпшээрешкен. Ону шаанда Москваның хоорай тергиилекчизи чораан Рейботтуң ээлеп чери боол турган Горкиге аппарган. Бажың таарымчалыг эки ажык өрээлдерлиг, ванналыг, сайгылгаан чырыткызы четчир кылдыр кылдынган, байлак дериг-херекселдиг, тергиин эки паркта болган. Адаккы каътта камгалал албаның тургускан — балыгладырының мурнунда камгалалды шоолуг-ла тоомчага албас турган болгай. Камгаладып турар чорукка Ильич чаңчыкпаан, камгалал албаны боду чүнү канчаарын, канчаар ажылдаарын база-ла билбес турган. Камгалал чери Ильичини байырлыг чугаазы-биле, улуг боондак чечектерлиг уткаан. Камгалал чери-даа, Ильич-даа бот-боттарындан эгенгени сүргей, бижиир-гешкен дег ужурашканнар. Байдалдың эпчогу аажок. Бис бодүүн квартираларга, чиик өртектиг өрээлдерге болгаш даштыкының чиик өртектиг пансионнарынга чурттап чаңчыгып калган болгаш, Рейботтуң каас өргээлеринге баш сугар, баар-базар чер тыппайн турдувус. Эң-не бичии өрээлди шилип алган бис, ацаа Ильич ооң соонда, алды чыл эртсенде, чок апарган болгай...

Балыглатканының соонда Ильич күжү эвээшсимээр апарган, парктың кызыгаарын ооң ажыр базыштар апаарынга чедир элээн-не үе-шаг негеттинген. Эттиниш сегип турар кижиниң, ооң сеткил-сагыжы сергек турган, оон аңгыда, бүгү-ле долгандыр турар байдалга өскерлиишкин база эгелээн. Фронтуда байдал өскерлип эгелээн. Кызыл Армия тиилеп бар чораан. Сентябрь 3-те Казаньга эрге-чагырганы эжелеп алган чехословактарга болгаш барын үзелдиг эсерлерге удур ажылчыннар тура халыышкын үндүрген, 7-де совет шериглер Казаньны ээлеп алган, 12-де —Вольскини болгаш Симбирскини, 17-де—Хвалынскини, 20-де—Чистопольду, октябрь 7-де—Самараны ээлеп алган. Сентябрь 9-та совет шериглер Грозный биле Уральскини алган. Эргилде чиганниг чок болган. Совет эрге-чагырганың чыл оюнуң хүнүнде Ленин бодунуң чугаазынга бистер кызыл-гвардейжилерниң быдаргай отрядтарындан быжыг Кызыл Армияже шилчидивис деп бүрүн барымдаалыг чугаалаан.

ГЕРМАНИЯДА өөскүүр чыгап орган революцияның дугайында медээлер Горкиге үзүктел чок кээп турган...

Немец ажылчыннарның ортузунга хөлзээзин күштелип орган. Теоретиктиг демиселдиң, теоретиктиг турууштуң тода чорууунуң ужур-дузазын Ленин кезээде улуу-биле үнелеп чораан. Маркстың номналын нептередип тайылбырлаар талазы-биле элээн хөй ажылдарны бижээн болгаш Берштейнниң оппортунистиг чугааларынга шаанда шагда удурланып үнген Каутскийниң Германияда партия талазы-биле кайы хире ат-алдар эдилеп турганын Ильич билир, ынчангаш Каутскийниң большевизмге удур чүүлүнден сентябрь 20-де «Правдага» парлаттынган үзүндүлер ону онза дүвүреткен болгаш кылыктандырган. Швейцарияга чурттап, РСФСР-ниң ында төлээлекчизи боол турган Воровскийге ол дораан-на чагаа бижээш, Ильич пролетариат диктатуразының дугайында айтырыгның талазынга Каутскийниң марксизмин эвес, харын бужар чуттуг берштейнчи чорукту берип турар-дыр дээр дугайында принципиалдыг теоретиктиг медеглелди Цеткин, Меринг болгаш оон-даа өскелер парлалгага кылза чогуур дээр дугайын ол чагаазынга бижээн. Владимир Ильич Каутскийниң реформисчи үзелдерин сойгалап сайгарган бодунуң «Күрүне болгаш революция» деп брошюразын немец дылга дүрген-не очулдурарының эргежок чугулаазының дугайын бижээн болгаш Каутскийниң «Пролетариат диктатуразы» деп брошюразы парлаттынып үнүп келири билек-ле, ол брошюраны база Каутскийниң большевизм дугайында хамык чүүлдерин доозазын доп-дораан бээр чорудуп бээрин дилээн.

Горкиге дыштанып турганш, Ильич Каутскийни сойгалап шүгүмчүлеп кирипкен, ооң түңнели «Пролетар революциязы болгаш ырбакчы-ренегат Каутский» деп брошюра болган (В. И. Ленин. ЧДЧ., 37 том, 235—338 арыннар.—Ред.). Ооң сөөлгү одуругулары 1918 чылдың ноябрь 10-да бижиттинген. Ол мындыг сөстер-биле дооступ турар:

«9-таи 10-че дүне баштай Кильден болгаш соңгу база далай чоогунуң өске-даа хоорайларындан эгелеп тиилелгелиг эгелээн революцияның дугайында медээлер Германиядан алдынган, ол черлерде эрге-чагырга ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Советтеринче шилчээн, ооң соонда Берлинге база-ла эрге-чагырга Советтиң холунче шилчээн.

Каутскийниң дугайында болгаш пролетар революциязының дугайында брошюрага мээң бижизе чогуур түңнелим артык агаар-дыр» (база ында, 331 арын. Хол-биле бижээн бижимелинде оон ындыг мынча дээн: «Германияда пролетар революциязынга ырбакчы чоруктуң кайы хире багай роль ойнаазынын база ону Ильичиниң үнелеп көргенинин кайы хире шын болганын ол революцияның оон соңгаарты чорудулгазы көргүскен. 1918 чылдың октябрьда революстуг пролетар шимчээшкинин уламна көдүрлүп турган» —Ред.).

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ Ильич Москвага чедип келген. Октябрь 23-те Берлинде бистиң элчинивиске ол мынча деп бижээн:

«Карл Либкнехтиге бистиң эң изиг байырывысты дораан дамчыдып көрүңер. Германияның революстуг ажылчыннарының төлээлекчизиниң кара-бажындан хосталган чоруу чаа үе-шагның, ам Германияга-даа, бүгү делегейге-даа хамаарыштыр ажыттынып турар тиилелгелиг социализм үе-шааның эге-демдээ-дир.

Россияның Коммунистиг (большевиктер) партиязының Төп Комитединиң өмүнээзинден

Ленин».

(Оон ыңай В. И. Ленинниң холунуң ужуу-биле Я. М. Свердловтуң база И. В. Сталинниң аттарын кииргеен. (В. И. Ленин. ЧДЧ., 50 том, 198—199 арын—Ред.).

Октябрь 23-те, кара-бажыңдан Карл Либкнехт хосталы бергенде, герман ажылчыннар орус элчин чериниң баарынга чыскаалып үгеннер.

1918 чылдың ноябрь 5-те герман чазак Берлинде совет төлээ черин Германияда революстуг шимчээшкинге киришкен деп буруудаткаш, РСФСР-ниң дипломаттыг болгаш консуль төлээлекчилерин совет элчин А. А. Иоффе баштадыр Берлинден доп-дораан үнүп чорууурун негээн. Ноябрь 9-та элчин чериниң ажылдакчылары-биле кады Россияже бар чораан Иоффени ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Берлин Соведи Берлинче катап келдире берген.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ бир чыл оюнуң байырлалы сагыш-сеткилдиң көдүрүлчек байдалынга эрткен. Октябрьның төнчүзүнде Ильич. БТКК-ның болгаш УКЧ-ниң өмүнээзинден австри ажылчыннарга чорудар углуулганы чогаадырынга кирипкен, ноябрь 3-те австри-венгр революцияга алдар кылдыр организастаттынган чыскаалга чүве чугаалаан. Советтерниң VI Бүгү-россий съездизин Октябрь хүннеринде эрттирер деп доктааткан. Ноябрь 6-да съезд «Пролетар революциязының чыл оюнуң дугайында» Ильичиниң чугаазы-биле ажыттынган; ол-ла хүн Ильич профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-российяның Төп болгаш Москва Чөвүлелдериниң байырлыг хуралынга база Москва пролеткультуң кежээзинге илеткел кылган. 7-де ол Октябрь революциязының демиселчилеринге мемориалдыг самбыраны ажыдып турда чүве чугаалаан.

База-ла 7-де Ильич Маркс биле Энгельске турзскаал ажыткаш, оларның өөредииниң ужур-дузазының дугайын, оларның номналының дугайын чугаалаан:

«Бистер улуг социалистерниң ол номналы бодарап бүдүп турар апарган аас-кежиктиг үеде чурттап турар-дыр бис. Бистер пролетарлаттың социалистиг делегей революциязының херели элээн хөй чурттарда канчаар эгелеп үнүп турарын көрүп турар-дыр бис. Улустарны империалистиг ёзу-биле кырып узуткаар чоруктуң сөглеп четпес ажыг качыгдалдары дарлаткан массаларның бүгү-ле черлерде маадырлыг көдүрлүүшкүнүн өөскүдүп, хосталга дээш демиселге оларның күштерин он-он катап улгаттырып турар-дыр.

Маркс биле Энгельске салган тураскаалдар бистер боттарывыстың демиселивиске чааскаан эвес бис деп чүвени миллион-миллион ажылчыннарга болгаш тараачыннарга катап-катап сагындырып тургай аан. Бистиң-биле кожалаштыр демиселче бистен артык мурнакчы чурттарның ажылчыннары көдүрлүп үнүп турар. Оларның болгаш бистерниң мурнувуста улам аар-берге тулчуушкуннар туруп турар. Ниити демиселге капиталдың дарлалы сый шаптырар, социализм туюлунга чедир чаалап алдынар. (В. И. Ленин. ЧДЧ., 37 том, 169—170 арын. —Ред.).

НОЯБРЬ 8—9—10—11-ДЕ герман революция дугайында медээлер Ильичини бүрүн хаара тудупкан. Ол узун-сыксаал чокка чүве чугаалап чоруп турган. Ооң арны, 1917 чылдың май 1-деп дег, өөрүшкү-биле чырыттынган. Бирги чыл оюнуң Октябрь хүннери Ильичиниң амыдыралында эң аас-кежиктиг хүннерниң бирээзи болган.

Ынчалза-даа Совет эрге-чагырганың мурнунда турар оруктуң бергезиниң дугайын Владимир Ильич хензиг-даа када утпаан. Ноябрь 8-те ол Москва областың көдээ ядыыларының конференциязынга чүве чугаалаан.

Ядыылар комитеттериниң Москва конференциязынга чыылган делегаттарның дашындан көөрге безин сеткили ханган хевирлиг болган. Көк тоннуг бир узун делегат, чадалап базып үнүп ора, кандыг-ла бир эртемден кижиниң хөрек бюст-тураскаалының чанынга доктаагаш, холу-биле суйбаан, «Бо көдээге биске херек апаар чүве-дир» деп, ол хүлүмзүрүп чугаалаан. Делегаттар нургулайында-ла чүнү алырының, канчаар үлежиириниң дугайын колдадыр чугаалаар турган. Ильичиниң мурнунга хуу ажылдыг ядыылар олурупкан, ооң чугаазын дыңнап турган, оларга көдээ ажыл-агыйны коллективизастаарының айтырыглары, чер ажылын коллективтиг ёзу-биле чорударының айтырыглары ындыг-ла чугула эвес турган. Бир эвес ядыылар комитеттериниң делегаттарының ынчангы сеткил-сагыжын колхозчуларның II съездизиниң делегаттарының сеткил-сагыжы-биле деңнеп көөр чүве болза, эртип келген оруктуң улуг-чаагайын, кылдынган ажылдың хөрлүг улуун кижи дораан-на көрүп каар.

(Уланчылыг).

ДҮШТЕКИ ЧАПСАРДА

Фоторепортаж

Ирбитейде, Хоолуда
Иштим ынак чүвем-не чок,
Инек оъттаар оъттуг боорга,
Чурттаксаарым арга-ла чок.

Шаандан тура-ла ындыг ырга кирген чер бо-ла болгай. Шынап-ла инек малга магалыг-ла таарышкан оран. Хоолу унунда Ак-Чыраанын, Кара-Булактың, Каратының, Сарыг-Хөлдүң, Ирбитей аксының улуг шинаазының өлең сигенинин аразынче инек кире бээрге, чүгле ооргазы көстүр деп хөөрем чокка чугаалап болур. Кандыг-даа улуг харлыг кыш болурга, маңаа инек черле баксыравас.

«Ак-Чыраага, Сарыг-Хөлге инектер кыжын мөөрежип кыштаар черлер-ле болгай» деп Чалаатының, Дус-Дагның кижилериниң ынчаар чугаалажып турганын дыңнаан мен. «Торгалыг» совхозтуң бода малы шупту мында. Ирбитей аксында турар Сарыг-Хөл салбыр безин чүгле инек мал ажылдыг.

Бо черлерден чүгле чаңгыс «Торгалыг» эвес, Өвүрнүң «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» колхозтары сигенни чылдың-на кезип ап турар.

«Торгалыг» совхозтуң Кара-Булакта сигенчи бригадазынга дүштеки чапсар үезинде келдивис. Ол — мурнакчы бригада деп мактаттырып турар. Эртенги сериинден эгелээш, дүштеки кончуг изигге чедир сиген шөлүнге ажылдап турган аныяктар машинадан дүшкен дораан-на чунардемирде бардылар.

— Кызыл-Уруг повар, дүштеки чем чүл?—деп оолдарның бирээзи кыйгырып айтырадыр.

Ак халадын кедипкен, ийи тос-таңма пашта дүштеки чем быргырадыр хайынган одаг чанында турган повар уруг— Кыргыс Шыыраповна Кызыл-Уруг (*үстүнде чурукта*) диштерин агартыр хүлүмзүргеш:

— Чүү-даа бэр-ла. Амданныынга дылыңар ызырып алдыңар, кичээнир силер—дейдир.

— Дүдераа даргавыс кончуг ирт эккелген. Ону дөгерип каан-дыр, оолдар—деп, Бадыгыр Кызыл-оол өөрүп улам хей-аът кирди.

Иртиң эъди, быдаазы белеп, Ишти-хырнын, өкпе-баарын, ханы-биле кады согуналааш, перецтээш тыртып каап болду.

Амданныг дүштеки чемниң соонда, бригаданың эрес-кежээ кижилери дыштанылгаже кирипкен. Шыдыраалаар улус шыдыраалаан, ном номчууру номчуттунган. Мага-боттары хүнге кара-хүрең кылдыр дадыккан оолдар бөмбүк шөлүнге ойнап (*адаанда чурукта*) туруптулар. Сиген-биле кырын шып каан чадырда уругларның чаа ыр өөренип ырлааны дыңналды.

Бир өгге кире бээримге, салбыр даргазы Ондар Дүдераа баштаан шыдыраалаан олурлар. ВЛКСМ райкомунуң бригадалар аразында шилчиш чорууру Кызыл тугун ол өгде, дөрде азып каан тур. Агитхуулустуң чаа үндүрген номерин ийи школачы оолдар сонуургап номчаан турлар.

Салбыр эргелекчизиниң бистиң-биле чугаалажыынга, мурнакчыларының аттарын адаан кижилериниң бирээзи Түлүш Аяң-оолга ужуражы бергеш, ону чурукка база тырттырып алдывыс (*ортузунда чурукта*). Ол аныяк тракторист эр хүн нормазын 140 хуу күүседип турар болду.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Фотолары авторнуу.

Гордеевтиң билбези бе, туразы бе?

Кызыл — Бай-Тайга — Мөңгүн-Тайга аразынга чоннуң харылзаазы сөөлгү үеде баксыраан. Ооң кол чылдагааны Бай-Тайга районнуң Тээли суурда аэропорт начальниги Т. Гордеевтиң харыысалга чок ажылында болуп турар.

Чамдык чижектерни көргүзерге мындыг. Эш Гордеев агаар транспортунуң харылзаазын багай билир шинчилиг. Кызылдан үнген самолёт Тээлиге келгеш, кайнаар баарының дугайында харылзаа тутпас. Самолёт чедип кээрге, ону башкарып чоруур ужудукчуларындан, кайнаар баарын айтырып, билип ап турар. Чамдык таварылгада самолёт хонупканда, кайын келгеш хонупту деп, ону манап турган пассажирлерден айтырыглаар. Ооң ужурундаа Мөңгүн-Тайга, Кара-Хөл, Кызыл баар пассажирлер үр үениң иштинде манаар ужурга үргүлчү-ле таварышкылаар. Аэропорт начальниги эш Гордеев чүгле билет садыглаарындан башка, агаар-бойдустуң, аргыжылганың нарын техниказын чедир ажыглап билбес.

Аэропортта бүгү ажылды харылзап турар кижи хиризинде ол кымның кайнаар чоруурунуң дугайында чоннуң кирип, бижидип турар даңзызын, ээлчээн барымдаалавайн, кайы-хамаанчок таныш-көрүштеринге азы аңаа арага сөңнээн кижилерге садыглаары шуут чаңчыл болган. «Сөң» чоктар, ылаңгыя көдээ малчыннар, кырганнар билетке четтигери берге. Ону бадыткаары-биле чоокта чаа болган чаңгыс чижекти көргүзейн. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозтуң мурнакчы малчыннары Сарыгбай, Хирлиг-оол баштаан дөрт кижи Үш-Белдир курортче дыштанып чоруур дээш, Кызылдан путёвказын садып алыры-биле баш удур найысылалга чедерин оралдажып, июль 19-тан эгелеп, 4 хондур Тээлиге самолёт манап келген. Олар даңзыга бир дугаарында бижиткеннер. Билетти баш удур садып алыр дээрге, самолёт кээрин манаар дээн. Чогум самолёт келгенде малчыннар билет сураглаарга, оларны шагда-ла сайгарыпкан болган. Билеттиг кижилер самолётта олурупкан турган. Ооң уржуундан малчыннар Тээлиден, Барыын-Хемчик районга баргаш, ам Кызылга кээрге, дыштанып курорттаар дээп июль 23-те алыр путёвказының хуусаазы эрткениинде, чуртунче дедир эгээн. Ол үеде агаар база эки турган, а автомашиналап чоруур арга чок турган. Барлык хемниң суу улгаткан.

Бо дээрге начальник Гордеевтиң харыысалга чок ажылының түңнели.

Мөңгүн-Тайга, Кара-Хөл чоруур дээн пассажирлер Тээли аэропортунда самолёт манаап, кыштың соогунда, чайның изиинде дыка-ла үр шагзырап, могаан тургулаар.

Аэропортка аъш-чем, соок чылыг суксунну пассажирлерге садар дугайында райпо баштаар чериниң мурнунга айтырыгны удаа-дараа тургусса-даа, түңнел чок болган.

Тээли — Мөңгүн-Тайга аразында чоннуң аргыжар чаңгыс транспорту — самолёт. Бо аразында агаар транспортунуң аргыжылгазын чүгле понедельник, среда, пятница хүннерде графигин тургузуп каан. Ол хүннерде агаар-бойдус баксырай бергенде ушпас. Мындыг таварылгада Мөңгүн-Тайга баар пассажирлер 10—20 хонук манаар ужурга таварышкылаар. Оон кедерезе аал чуртунда колхозтуң өнчүзүн малдап, кадарган кижилер Тээлиден Мөңгүн-Тайгаже кышкы, часкы үеде чадаг-даа кылаштажып ажыптар чүүлдер бар.

Черле ынчаш Тээли аэропортунда партия болгаш чазактың амгы үеде чоннун кижизидип, хей-аът кирип турар чаңгыс-даа плакады, лозуңу, кыйгырыглары чок. Безин чадаарда пассажирлер номчуп олурар журнал, солуннар безин чок. Райкүүскомнуң талазындан чогуур негелдени база тургуспайн турар. Аэропорттуң ажылының дугайында сонуургавайн турарындан ооң начальниги В. Гордеев багай ажылдап турар.

В. КАРА-ООЛ.

РЕДАКЦИЯДАН: Тээлиде аэропорттуң ажылында четпестерни шүгүмчүлээн чагааны бижикчи эш А. Адыгбай база редакцияже чоруткан. Чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер, ол четкиниң ажылданчыларының кижиге ачы-дуза чедирериниң культуразын бедидериниң айтырыын ам үеде кажангызындан-даа чидии-биле тургускан.

Бижикчилерниң редакцияга медээзин кичээнгейге ап, эш Гордеевтиң ажылын хайгаарап көөрүн Бай-Тайга районнуң удуртур органнарындан редакция дилеп тур.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КУЛАКЧЕ КИРГЕН СУГ

Эштип азы чунуп турда кулакче кирген суг айыылдыг бе дээрзин эмчиден бо-ла айтыра бергилээр.

Бир эвес кулаа каң-кадык кижиге болза, суг кулакче кире бергенде анчыг болза-даа, айыыл чок. Кулак үдүнүң мурнуу чарыында бичии дөстек кегжирин салаа-биле базып алгаш, ол талаже бажын ийлендирипкеш, каш удаа өрү шурагылаарга-ла суг төктү бээр. Суг төктү бээри билек баш иштинге анчыг байдал чидип каар.

Бир эвес ол хемчегни хереглээрге-даа анчыг түүлээш байдал хевээр читпес болза, кулакты хере тырткаш, бичии ыяш бажынга арыг хөвең ораагаш, ону кулак иштинче суп, ында сугну сиңирип кааптар. Кулакты хере тырттар чорук кулак иштиниң ээр-буур үдүн хөндүреринге (дорт болурунга) ажыктыг.

Кулак иштинге куйгурак кевүдей бергенде кулакче суг кирген таварылгада оон элээн айыылдыг байдал тургустунуп болур. Чамдыкта кулак куйгураа ооң үдүн шуут дуй чыдыпкаш, кулакты шуут «бөөшкүннептер» болгай. Ындыг таварылгада «бөөшкүнде» хензигийне үт-ле бар болза, ол кулактың дыңнаары үрелбес. Кажан суг кире бээрге демги куйгурак «бөөшкүн» хөөй бээр болгаш үн дыңналып турган хензиг үттү шуут дуглаптар. Ындыг янзы-биле кижиниң бир талакы кулаа суг киргениинден хенертен дүлейлеп каап, кадыкка хора чедирип болур. Ынчап барганда ону ыяап-ла эмчиге көргүзер, а эмчи ол «бөөшкүнү» ап каап-тар.

Кулак куйгураан эмчи чылыг суг-биле аштап кааптар. Куйгурак амин эрттир када берген болганы-биле ол арга дузалавайн барып болур, ынчан куйгуракты баштай шыгыдар апаар. Ону кылырда кижиниң мага-бодунуң температуразы хире чылыдып каан он дамды водород ээлдирини кулакче дамдыладып ажыглаар. Хүнде 3 катап ынчаар дамдыладып тургаш, ону үш-дөрт хонук иштинде кылыр. Ол үе эрткиже кулактың дүлейлээри кезек када дорайтай берип магатчок, чүге дизе, куйгурак шыгааш хөөп турар болгай. Ынчаар шыгыдып алганының соонда ам чылыг суг-биле демги куйгуракты чуп кааптар. Оон кулактың дүлейлээни чиде бээр.

Ортаакы кулактың үдүнде үн чаңгылавыр барабаннары хоочурап аараан кижилер кулаанче суг кирбезин кичээпири чугула. Ындыг кулакче суг кире бергеш аарып чоруур черни кедередип болур.

Ындыг кижилер чунарда азы бажын чуурда вазелиннеп каан хөвең-биле кулактарын бөөшкүннеп алыры чугула. Бажын чуггаш кургадып алгаш, демги хөвеңни уштуп каапкаш, ооң орнунга борлуг спиртке өттүрүп каан өске хөвең-биле бөөшкүннеп алыр. Ол болза кулактың үдүн дезинфексилээринге ажыктыг. Бир шак болгаш демги «бөөшкүнү» база-ла ап каaптар херек.

Паротитти таратпаңар

Паротит, ооң чаа эгелеп орган үезинде ону хаван аарыы ийикпе кулак бестери ыжар халдавырлыг аарыг дээр. Бо аарыгдан 5—15 харлыг уруглар аарыычал.

Ол халдавырлыг аарыгны ооң шүүреттинмес хензигийне вирус дээр микробтары өөскүдер болгаш оон аараан уруглардан кадык уругларже; олар аралажып ойнаарга, аарыг уругнуң чөдүлүнден, чугаалап турда чараазының чаштанчыларындан болгаш дүкпү-чараазындан халдап болур.

Паротиттен аараан уругну кадык уруглардан аңгылап, 21 хонук эрткиже өске өрээлге чыттырар болгаш ол өрээлче кадык уругларны киирип болбас.

Аарыг уругнуң ажыглап турган орун-дөжээн, ак-чоорганнарын, иштики хевин болгаш ойнаарактарын, аяк-саваларын изиг сугга хайындырып тургаш, арыглаарга паротит тараарындан чайлаар.

Ада-иелер! Уругларыңарның кадыынга сагыш човангыр болуңар: урууңар шаг-шинээ, аъш-чемге хөңнү чок, чомнениргe боостаазында аарышкылыг чүве бар апарза, кулак бестериниң чаңгыс талазы азы ийи талазында ыжып келзэ, ыяап-ла эмчиге дораан барыңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

АВГУСТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Карнавал дүнези» 9.30, 11.15, 1, «Анныч-ка» 14.45, 16.30, 18.15, 20 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Эльбага ужуражылга» 10, 13.40, «Шаажылакчы» 11.50, 15.30, 17.30, 19 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Берлин чедир орукка» 3, 5, 7 шактарда.
«ВОСТОК»: «Олар баштайгылары болган» 14, 16, «Коммунист» 18, 21 шактарда.
«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Майор Вихрь» (1-ги, 2-ги сериялары) 17 шакта.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—00761.